

OSMANLI HANEDAN EVLİLİKLERİ ÜZERİNE BAZI NOTLAR

Selim PARLAZ*

Özet

Siyasi evlilikler, ilkçağlardan günümüze birçok devletin başvurduğu önemli bir vasıtaydı. Bu uygulamayı yapan devletlerden biri de Osmanlılar idi. Erken dönemden itibaren yerli ve yabancı hanedanlarla akrabalık kuran Osmanlılar için politik evlilikler önemli bir aracı anlamına gelmekteydi. Bu vasıta, bazen Osmanlıların rakiplerine karşı bir başka devletle müşterek hareket edebilmesini sağlayan bir aracı, devletler arasında haberleşmeyi sağlayan bir vasıta, bazen de gelecekte olabilecek büyük musibetlerin engelleyicisi fonksiyonunu ihtiva etmiştir. Osmanlıların da akrabalık bağlarının önemini çok iyi kavrayan bir devlet olduğunu tarih sahnesi ortaya çıkarmıştır. Bu çalışma ile Osmanlıların yapmış oldukları politik evliliklere dayanarak kurdukları siyasi rabitaların etkilerini, iç ve dış politikadaki yansımalarını ortaya koymak amaçlanmaktadır.

Anahtar kelimeler: *Osmanlı Devleti, Siyasi Evlilik, Hanedan*

Some Notes On The Ottoman Dynasty Marriages

Abstract

Since the earliest times political marriages have had a significant mean referring by many of the states. This app was done by the Ottoman Turks which was one of these states. From early times , political marriages is an important tool for the Ottomans by means of establishing kinship between domestic and foreign dynasty. This means is a tool that enables moving a common way with another state against Ottoman 'rivals, a means for communication between the states, sometimes large blocker function would happen in the future. History scene has revealed that even Ottomans is a state that figure out the importance of kinship ties In this study, the

* Arş. Gör. Dr., Pamukkale Üniversitesi Tarih Bölümü.

Ottomans were made political relations established on the basis of political marriages aimed to reveal the internal and foreign policy implications

Key Words: *Ottoman Empire, Political Marriage, Dynasty*

1. Giriş

Tarih boyunca kurulan siyasi ilişkiler ve yapılan mücadeleler, devletler ve toplumlar arasında siyasi evlilikler olarak nitelendirdiğimiz birliktelikleri ortaya çıkarmıştır. Eskiçağda kurulan Babil, Akad ve Asur devletlerinde görülen bu uygulama¹ ortaçağda da aynı şekilde devam etmiştir. Nitekim, ortaçağda hanedanlar arası siyasi evliliklerin yapılması bu dönemin genel karakteristik özelliklerinden biridir. Bu evliliklerde ana rolü oynayan kadınlar ise iki ülkenin müttefik kuvvetler olmasını, yapılan mücadelelerin durdurulması ve barış yapılmasını, devletler arasında haberleşmenin sağlanması ve devletlerin nüfuzlarının artmasına aracı olmaktadır. Siyasi izdivaçlara sadece Türkler başvurmamış, Bizans², Avusturya-Macaristan, Sırbistan ve Ceneviz³ gibi yabancı hanedanlar da menfaatleri doğrultusunda bu tür evlilikler yapmışlardır. Bu işlevsel vasıtaya başvuran hanedanlardan birisi de Osmanlılardı.

Osmanlılarda erken dönemlerden itibaren siyasi evlilikler yapılmıştır. Bu evlilikleri özelliklerine göre ayırmamız gerekirse yerli hanedanlarla, yabancı hanedanlarla ve aristokrat ailelerle yapılanlar şeklinde sınıflandırabiliriz.

Bu çalışmada yukarıdaki açıklamalar çerçevesinde Osmanlı hanedanının siyasi evliliklere başvurma sebepleri üzerinde durulacaktır. Bu hususta cevaplandırılması gereken birçok soru bulunmaktadır: Osmanlıların siyasi izdivaçlardan beklentileri neydi? Yaptıkları evlilikler beklentileri karşılamış mıdır? Beklentileri zamanla gerçekleşti mi? Gerçekleşmedi ise sebepleri nelerdir?

¹ Eskiçağda Doğu'da yapılan siyasi evlilikler hakkında daha tafsilâtlı bilgi için bkz. H. H. Duymuş, *Antik Doğu'da Siyasi Evlilikler*, Cinius Yayınları, İstanbul 2009.

² Bizanslıların yapmış oldukları siyasi evlilikler hakkında daha geniş bilgi için bkz. Sandra Origone, "Marriage connections between Byzantium and the West in the age of the palaiologoi", *Mediterranean Historical Review*, Volume 10, Issue 1-2, June 1995, pp. 226-241.

³ Cenevizlilerin akrabalık kurduğu devletlerden biri de Bizanslılar idi. Nitekim, Bizans yönetiminde bulunan Midilli adası 1335 yılında Bizans İmparatoru V. Paleologos tarafından kız kardeşi Maria'nın çeyizi olarak Cenevizli Francesco Gattilusio'ya bırakıldı. Cenevizli ailenin adadaki egemenliği de 1462'ye kadar devam etti. Wilhelm Heyd, *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*, C.I, Çev. Enver Ziya Karal, TTK Basımevi, Ankara 2000, s.571-572.

2. Yerli Hanedanlarla Yapılan Evlilikler

Osmanlıların erken dönemde yaptıkları siyasal evliliklerin genelde hanedanlar arası bir özellik taşıdığını görmekteyiz. Bunlar içerisinde özellikle XIV. ve XV. yüzyıllarda yerli hanedanlar ile yapılan evliliklerin sayısı oldukça fazladır. Osmanlı sultanları Anadolu'nun Müslüman güçlerinin kızlarını hanedana gelin yaptığı gibi Anadolu beyliklerine sultan kızları da gelin olarak verilmiştir. Nitekim, Karamanoğullarından I. Alaeddin Ali Bey, I. Murad'ın kızı Sultan Hatun ünvanlı Melek Hatun'la evlenerek Osmanlılarla akrabalık tesis etmiştir. Henüz kuruluş aşamasında olan Osmanlılar için Karamanoğulları gibi güçlü bir beylikle akrabalık kurmak önemli bir gelişme idi.

II. Murad zamanında Karamanoğulları ile bir başka siyasi izdivaç daha yapılmıştır. Karamanoğullarının içişlerine karışma fırsatı veren bu evlilik Sultan Murad'ın üç kız kardeşiyle Karamanoğullarından İbrahim, İsa ve Alaeddin Ali Bey arasında gerçekleşmiştir. İsa ve Alaeddin Ali Bey'ler Osmanlı Devleti hizmetinde alikonarak kendilerine Rumeli'nden birer sancak verildi. İbrahim Bey'e de yardımcı kuvvet verilerek Karaman'a gönderildi. Osmanlı Devleti, böylece siyasi evlilikler yoluyla Karamanoğullarının içişlerine karışma fırsatı bularak taht kavgasında belirleyici rol oynamıştır. Ayrıca, Osmanlı Devleti aynı zamanda daha önce kendilerinde olan ancak Timur tarafından Karamanoğullarına verilmiş olan Isparta ve Eğridir taraflarını ve Otluk'u geri alarak toprak kazanıyor ve sınırlarını genişletiyordu. Yani, Osmanlılar bu dönemde yapmış olduğu siyasi izdivaçlar aracılığıyla amacına ulaşmıştır.

Karamanoğulları ile yapılan bazı izdivaçlar daha önce yapılan evliliklere nazaran farklı özellikler taşımaktaydı. Karamanoğulları açısından değerlendirdiğimizde bazı izdivaçların siyasi yönden etkisinin sınırlı olduğu görülmektedir. Nitekim, sultan II. Mehmed'in oğlu II. Bayezid ile Karamanoğullarından Nasuh Bey'in kızı Hüsnuşah Hatun'un evlilikleri bu özelliği taşımaktadır. Karamanoğlu Nasuh Bey, kurulan akrabalığa rağmen hiçbir zaman Karaman beyliğinin başına geçememiştir.

Osmanlıların akrabalık tesis ettiği devletlerden bir diğeri Dulkadir beyliğiydi. Osmanlılar, Memlûklerle Dulkadiroğullarının çarpışmasından istifade ederek Dulkadir Beyliği ile akrabalık bağını tesis etmişlerdir. Dulkadir Beyliği'nin ise bu evlilikten beklentisi, Memlûklere karşı vermiş oldukları mücadelede kendilerine güçlü bir müttefik bulmaktı. Çünkü, Dulkadir Beyliği

kuruluş tarihi olan 1337'den beri Memlûklere tabii idi ve bağımsızlığını kazanmak istiyordu. Bu nedenle Osmanlı Devleti'yle siyasi nedenlerden dolayı akrabalık bağı kurmayı çıkarlarına uygun bulmuştur. Ancak, Şa'ban Süli Bey zamanında da Dulkadir Beyliği Memlûklülerin himayesinden çıkamamıştır. Bu durumdan ancak 1399 yılında kurtulabilmişlerdir ve böylece tabiiyetleri yaklaşık altmış iki sene devam etmiş oldu.

Siyasi evlilik açısından dikkatimizi çeken bir başka konu ise 1399'da Yıldırım Bayezid'in yardımıyla amcasının oğlu Sadaka'yı tahttan indirerek beyliğin başına geçen Nasırüddin Mehmed Bey'in zamanında yaşanmıştır. Nasırüddin Mehmed Bey, Osmanlılarla dostluk münasebeti kurma amacını taşıyordu. Bu sırada Osmanlı Devleti de Timur felaketinden sonra I. Bayezid'in oğulları arasında yaşanan taht mücadelesine sahne olmaktaydı. Bu mücadeleye müdahale eden Nasırüddin Mehmed Bey, Çelebi Mehmed'in, kardeşi İsa Bey'i yenmesinden sonra tebrik etmek için elçilik heyeti göndermiştir⁴. Asıl önemli olan husus ise bu dostluk münasebetinin akabinde 1403 yılında meydana gelen Çelebi Mehmed'in Nasırüddin Bey'in kızı Emine ile evlenmesidir⁵.

İki hanedan arasında akrabalık bağının kurulması sayesinde Çelebi Mehmed kardeşlerine karşı yapmış olduğu taht mücadelesinde bir müttefik bulmuş oluyordu. Nitekim Çelebi Mehmed, 1412'de İnceğiz'de kardeşi Musa'ya yenilerek Bursa'ya çekilince kayınpederi Nasırüddin Mehmed Bey'den yardım istemiştir⁶. Nasırüddin Mehmed Bey de oğlu Süleyman'ı maiyetindeki Türkmenlerle göndererek damadının isteğini yerine getirmiş ve Çelebi Mehmed kardeşi Musa ile Rumeli'de yaptığı mücadeleyi kazanarak devletin başına geçmiştir. Ayrıca, bu evlilikle akrabalık bağı kuran Nasırüddin Mehmed Bey, damadı Çelebi Mehmed'in ölümünden sonra onun oğlu olup Osmanlı Devleti'nin başına geçen II. Murad'dan Karamanoğullarına ve Memlûklere karşı yapmış olduğu mücadelede destek görmüştür. Osmanlı Devleti'nin bu yardımı sayesinde Karamanoğullarından Kayseri şehrini geri

⁴ Mehmet Neşri, *Kitab-ı Cihannüma*, C. I, Haz. Faik Reşit Unat, Mehmet Altay Köymen, T.T.K. Yay., Ankara 1995, s.445, Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't-Tevarih*, C. I, Haz. İsmet Parmaksızoğlu, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1999, s.232.

⁵ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, TTK Yay., Ankara 1989, s.41, Faruk Söylemez, "XVIII. Yüzyıl Başlarından XIX. Yüzyıl Ortalarına Kadar Maraş ve Çevresinde Eşkîyalık Hareketleri", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.22, 2007, s.70.

⁶ Mehmet Neşri, a.g.e., s.501.

almıştır. Görüldüğü üzere yapılan bu evlilik tamamen siyasi bir özellik arz etmektedir.

Yıldırım Bayezid döneminde Osmanlılar ile Dulkadirliiler arasında başlayıp sonraki devirlerde de devam eden bu siyasi evliliklere II. Murad zamanında da rastlanmaktadır. II. Murad, 1448'de ikinci Kosova zaferini kazandıktan sonra Karamanoğullarının muhtemel bir hıyanetini önlemek için Dulkadiroğulları ile akrabalık kurma kararı almıştır. Bu doğrultuda oğlu Mehmed'i 1450 yılında Dulkadiroğlu Süleyman Bey'in kızı Sitti Mükerreme Hatun ile evlendirmiştir⁷. Osmanlı Devleti böylelikle hem Karamanoğullarına hem de Karakoyunlulara karşı bir müttefik bulmuş oluyordu⁸. Bununla birlikte Fatih, Dulkadir beyliği ile kurduğu akrabalık neticesinde beyliğin içişlerine yani taht mücadelelerine karışma fırsatını da bulmuş oluyordu. Bunun örneğini de Süleyman Bey'in oğulları arasında yaşanan mücadelede kayını Şehsüvar Bey'i diğer kayını Melik Arslan'ın yerine beyliğin başına geçirmesinde görüyoruz. Dulkadir beyliği ise bu evlilik sayesinde batıda Karamanoğullarından gelecek tehlikeye karşı Dulkadirli ülkesini koruyacak olan devrin güçlü devletinin dostluk ve ittifakını garanti etmiş oluyordu⁹. Bu evlilik aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin Memluk Devleti'ne karşı da Dulkadirli Beyliği'ni himaye etmesine vesile oldu.

Bir diğer hanedanlar arası evliliğe yine Fatih döneminde şahid olmaktadır. Fatih'in oğlu şehzade II. Bayezid ile Dulkadiroğullarından Alaüddeve'nin (Bozkurt) kızı Ayşe Hatun, 1467'de Amasya'da evlenmişlerdir. Kurulan bu rabita sayesinde Alaüddeve Bey, dünürü Fatih'in yardımıyla kardeşi Şahbudak'ı yenerek 1480 yılında Dulkadirli tahtını ele geçirmiştir. Osmanlı Devleti ise bu evlilik sayesinde 1468'de Akkoyunlulara karşı girişeceği doğu seferine hazırlık olarak Dulkadiroğullarının tarafsızlığını güvence altına almış oluyordu¹⁰.

II. Bayezid ile Ayşe Hatun'un izdivaçlarıyla birlikte iki devletin rakiplerine karşı ortak hareket ettiğini görmekteyiz. Bunlardan birinde Osmanlı

⁷ Bu evlilik hakkında daha tafsilâtlı bilgi için bkz. Feridun M. Emecen, *Fetih ve Kıyamet* 1453, İstanbul 2012, s.133-134, 163-164.

⁸ Halil İnalçık'a göre II. Murad, 1450'deki ikinci Arnavutluk seferinin mağlubiyetini unutturmak için Şehzade Mehmed için muazzam bir düşün tertip ettirmiştir. Halil İnalçık, *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar I*, TTK Yay., Ankara 1987, s.108.

⁹ Refet Yinanç, "Dulkadiroğulları", *İslam Ansiklopedisi*, C. IX, DİA Yay., İstanbul 1994, s.555.

¹⁰ Leslie P. Peirce, *Harem-i Hümayun Osmanlı İmparatorluğu'nda Hükümler ve Kadınlar*, Çev. Ayşe Berktaş, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2002, s. 36.

tahtını kardeşi sultan II. Bayezid'in elinden almak isteyen Cem'e karşı Alaüddeve Bey damadının yardım çağrısına olumlu cevap vermiş ve yardımda bulunmuştur. Memlûklere karşı da ortak hareket edilmesinin neticesinde 1484'te Memlûk ordusu yenilgiye uğratıldı. Ayrıca Alaüddeve Bey, damadı II. Bayezid'in Modon seferine de yardımcı kuvvet göndererek dostluğunu devam ettirmiştir. Evliliğin getirmiş olduğu en önemli gelişmelerden birisi de bu izdivaçtan, ileride Osmanlı Devletinin dokuzuncu padişahı olacak olan ve yapmış olduğu doğu seferleriyle Memlûkleri ve Dulkadir beyliğini ortadan kaldıran Yavuz Sultan Selim'in dünyaya gelmesidir¹¹.

Osmanlı hanedan evliliklerinin bir diğer örneklerini Memlûklüler ile yapılan izdivaçlar oluşturmaktadır. Süleyman Çelebi'nin oğlu Orhan Çelebi'nin kızı Fatma Hundi¹² Hatun ile Memlûklerden Sultan Barsbay 1438 yılında evlenmişler ve evlilikleri birkaç ay gibi kısa bir sürede sona ermiştir. Fatma Hatun ikinci evliliğini de 1438'de yine Memlûklerden Sultan Çakmak ile yapmış ve izdivaçları dört yıl sürmüştür. İki devlet arasında yapılan son evlilik sultan Cem'in kızı Gevher-melik sultan ile Memlûk sultanı Kayıtbay'ın oğlu Nasirüddin Muhammed¹³ arasında yapılan izdivaçtır. 1495 yılında Kahire'de yapılan düğünle başlayan evlilikleri üç yıl sürmüştür.

İki devlet arasında yapılan üç evlilikten birincisi kısa sürmesi nedeniyle ilişkilerin üzerinde pek tesiri olmamıştır. İkinci evlilik birincisine nazaran daha uzun sürse de iki devlet arasındaki mücadeleye yol açan sebeplerin ilişkiler üzerinde belirleyici olması nedeniyle mücadeleleri geçici bir süreliğine durdursa da tamamen sona erdirmemiştir. Son evlilik ise yine kısa sürmesi ve Cem Sultan'ın Osmanlı Devleti üzerinde etkisinin olmaması nedeniyle iki hanedan arasındaki ilişkilere olumlu yönde tesir edememiştir. Görüldüğü üzere yapılan siyasi evlilikler her zaman ileride zuhur edebilecek musibetleri önleyememiştir.

Osmanlı hanedanlığının akrabalık kurduğu devletlerden biri de Akkoyunlular idi. Osmanlı Devleti'nin Doğu Anadolu'da hâkimiyet mücadelesine girdiği Akkoyunlu devletinin en önemli şahsı hiç şüphesiz otuz sene yönetimde bulunan Uzun Hasan'dır. Onun zamanında Osmanlıların Anadolu'daki işlerine karışmaya başlanması, Candaroğullarından Kızıl Ahmed'i ve Karaman beylerini Osmanlılara karşı himaye etmeleri iki hanedan

¹¹ Çağatay Uluçay, "II. Bayezid'in Ailesi", *Tarih Dergisi*, S. 14, 1959, s.105-110.

¹² Hundi, Memlûk sultanlarının nikahlı eşleri haseki sultanlara verilen ünvanın adıdır. Öztuna, a.g.e., s.1149.

¹³ Jorga, Memlûk sultanı Kayıtbay'ın oğlunun adını Mehmed olarak belirtmiştir. Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Çev. Nilüfer Epçeli, C. II, Yeditepe Yay., İstanbul 2005, s.212.

arasındaki ilişkilerin bozulma sebebidir. Bu nedenlerden dolayı gerginleşen ilişkiler 1473 yılında Otlukbeli savaşının çıkmasına neden olmuştur. Yapılan bu savaş Osmanlılar kazanmış ve Uzun Hasan elini batıdan çekmek zorunda kalmıştır¹⁴. Bizim için asıl önemlisi ise bu savaştan sonra meydana gelen izdivaçtır.

Akkoyunlu Uğurlu Mehmed Bey, babası Uzun Hasan'la kavga edip Osmanlı Devleti'ne iltica edince Fatih'in Gülbahar Hatun'dan doğan kızı Gevherhan Sultan ile 1474 yılında evlenmiştir. Böylece iki hanedan arasında kurulan akrabalık bağı sayesinde Fatih, damadı vasıtasıyla Akkoyunlu devletinin içişlerine karışma fırsatı bulmuştur. Belki de oğlunu babası Uzun Hasan'a karşı bir koz olarak kullanarak Akkoyunlu yönetiminde söz sahibi olmayı düşünmüş olabilir. Tabii ki aynı zamanda Osmanlı kuvvetlerini yenen ve başarılı gördüğü birinden de istifade etmeyi uygun görmüştür¹⁵.

Uğurlu Mehmed Bey sultanın kızı ile evlenerek ileride Akkoyunlu yönetimine geçmeyi tasavvur etmiş olabilir. İleride yaşanacak bir taht mücadelesinde arkasına Osmanlılar gibi bir desteği alması ona şüphesiz büyük bir avantaj sağlayacaktı. Fatih de damadını Sivas beylerbeyliğine tayin etmiş bulunmaktaydı. Ancak izdivaçtan daha üç yıl geçmişti ki Uğurlu Mehmed Bey 1477'de İran'da öldürülmüştür. Bu nedenle belki de yapmış olduğu evlilikten dolayı girmiş olduğu bekhude çıkmıştır. Gevherhan Sultan ile Uğurlu Mehmed'in evliliklerinden Göde Ahmed Bey dünyaya gelmiştir. O da dayısı II. Bayezid'in kızı Aynışah Sultan ile 1490 yılında evlenerek iki hanedan arasındaki ikinci izdivacı yapmıştır.

Göde Ahmed Bey, Aynışah Sultan'la evlenerek Osmanlıların desteğini arkasına alma fırsatına ulaşmış ve nitekim dayısı aynı zamanda kayınpederi II. Bayezid'in desteğiyle 1496'da Akkoyunlu hükümdarı olmuş ancak bu durum sadece bir yıl sürmüştür. Tahttan indikten bir sene sonra da vefat etmiştir.

Yukarıda açıklandığı üzere Akkoyunlu devletinin yöneticilerini artık akrabaları Osmanlılar belirliyordu. Osmanlı sultanının destek verdiği kişi saltanatı ele geçiriyordu. Yine görüyoruz ki Ahmed Bey'in ölümünden sonra da Akkoyunlu Murad Bey, Osmanlılara iltica etmiş ve Yavuz'un İran seferine katılmıştır. Çaldıran muharebesinden sonra Yavuz'un verdiği kuvvetle

¹⁴ Uzun Hasan hakkında daha geniş bilgi için Bkz. Şehabeddin Tekindağ, Uzun Hasan, *İslam Ansiklopedisi*, C. XIII, MEB Yay., Eskişehir 1997, s.91-96.

¹⁵ Öztuna, Uğurlu Mehmed Bey'in Otlukbeli savaşından 38 gün önce yapılan mücadelede vezir Has Murad Paşa idaresindeki Osmanlı öncü kuvvetlerini yendiğini belirtir. Öztuna, a.g.e., 132.

Diyarbakir’i ele geçirmeye çalışmış ancak bu mücadelede maktul düşmüştür. Bu olay da gösteriyor ki Osmanlılar Akkoyunlu hanedanıyla kurmuş oldukları ilk sıhriyetten itibaren Akkoyunluların hemen hemen her olayına müdahil olmuştur ve belirleyici bir rol oynamışlardır.

Akkoyunluların yanı sıra Osmanlılarla akrabalık kuran devletlerden bir diğeri de Kırım Hanlığı idi. İki hanedan arasında kurulan akrabalık bağının Osmanlı Devleti’nin iç meselelerinden birinde belirleyici bir rol oynadığı görülmektedir. Osmanlı sultanı II. Bayezid’in saltanatının sonlarına doğru oğulları arasında taht için mücadele baş göstermişti. Ahmed, Korkud, Şehinşah ve Selim adında dört oğlu vardı ve bunlardan Şehinşah bu mücadeleye katılmamıştı. II. Bayezid’in son zamanlarında Korkud Saruhan, Ahmed Amasya ve Selim Trabzon sancakbeyi olarak görev yapmaktaydılar. Oğullardan Korkud taht için ilk harekete geçen şehzade olmakla birlikte Ahmed de Amasya’da Anadolu’nun felakete sürüklenmesine neden olacak Kızılbaz tehlikesini göremeyerek Şahkulu isyanının çıkmasına neden olmuşlardır¹⁶. Selim ise olayların ciddiyetinin farkındaydı ve harekete geçerek oğlu Süleyman’ın Kefe’ye sancakbeyi olmasıyla 1510 yılında onun yanına giderek bir faaliyet merkezine ulaşmış oluyordu. Ancak onun asıl amacı oğlu Süleyman’ı görmekten ziyade kardeşleri ile yaptığı taht mücadelesinde kayınpederi Mengli Giray Han’dan yardım almaktı¹⁷. Selim’in Kefe’ye geçtiğini öğrenen Ahmed, Kırım Hanına ve babasına mektuplar yazarak onun Trabzon’a geri gönderilmesini istemiştir. Selim ise daha da ileriye giderek Kırım Hanının oğlu Saadet Giray ve Tatar askerleriyle birlikte Kefe’den yola çıkarak babasıyla görüşmeye gitmiştir. Babasının Ahmed’in tahta geçirilmeyeceğine dair söz vermesine rağmen onu saltanatın başına getirmek istemesi nedeniyle Selim babasıyla çarpışmış ve mücadeleyi kaybederek 1511’de Kefe’ye geri dönmek zorunda kalmıştır. Böylece şehzade Selim kayınpederinin desteğini alarak kardeşleri ile yaptığı taht mücadelesini¹⁸ kazanmış ve yapmış olduğu izdivacın siyasi açıdan faydalarını en iyi şekilde kullanmıştır.

¹⁶ Şahkulu isyanı hakkında geniş bilgi için Bkz. Çağatay Uluçay, “Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu?”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, C. VI, S. 9, 1954, s.55-74.

¹⁷ Yılmaz Öztuna, *Yavuz Sultan Selim*, Babıali Kültür Yay., İstanbul 2006, s.28.

¹⁸ II. Bayezid’in oğullarının saltanat mücadelesi için Bkz. Uluçay, a.g.m., S. 9-12, s.53-90, 117-142, 185-200.

3. Yabancı Hanedanlarla Yapılan Evlilikler

Osmanlı Devleti'nin XIV. ve XV. yüzyılda yaptığı hanedanlar arası evlilikler düşman devletlerin tehditlerine karşı koyma stratejileriyle uyum içindeydi. Bu doğrultuda yerli hanedanlar ile olduğu gibi yabancı hanedanlarla da izdivaçlar yapıldı. Osmanlılar evlilik ittifaklarını iktidar için yarıştıkları Rumeli ve Anadolu devletleriyle sınırlamayı kendileri için uygun görmüşlerdi. Çünkü bunlar bir sonraki dönemde müttefik kuvvetler de olabilecek potansiyel düşmanlardı. Osmanlıların bu doğrultuda özellikle XIV. yüzyılda evlilik bağı kurduğu yabancı hanedanlar arasında Hıristiyan Bizans, Sırp ve Bulgar hanedanları vardı.

Osmanlı hanedanı sultanlarının ve oğullarının yabancı hanedanlar ile izdivaç yaptığını görmekteyiz. Bunun nedeni tamamen taktik amaçlardı, çok kaygan bir ortamda devletin askeri ve diplomatik konumunu güçlendirmeye elverişli ittifakları sürdürmek temel amaçtı. Aynı zamanda bu evlilikler karşı tarafın boyun eğişinin de bir göstergesi durumundaydı.

Osmanlıların yabancı hanedanlarla kurdukları akrabalığın çoğunluğunu Bizans İmparatorluğu ile yapılan evlilikler oluşturuyordu. Osmanlı'nın beylikten devlet sürecine geçiş aşamasındaki mücadelelerin yanı sıra Avrupa'ya geçiş için de devamlı rekabet içerisinde olduğu Bizans ile ilişkiler bazı dönemlerde müttefik kuvvetler olarak kendini gösterdi. Bu müttefikliğin temelinde de aralarında kurmuş oldukları akrabalığın etkisi vardı. Siyasi evlilikler yoluyla her iki devlet de ortak rakiplerine karşı birlikte hareket etme zemini bulmuşlardı.

Osmanlılar ile Bizans arasındaki ilk akrabalığın sultan Osman Gazi zamanında kurulduğunu görmekteyiz. Osman Gazi'nin oğlu şehzade Orhan Hıristiyanlarla evlilik yapan ilk padişah çocuğudur. Yarhisar tekfurunun kızı olup adı Holofira olan Nilüfer¹⁹ Hatun ile Orhan Bey evlenmişlerdir. Evliliğin altında yatan siyasi sebep ise bu izdivaçla beraber Nilüfer'in babasının sahip olduğu yerlerin Osmanlılara ilhakının bir göstergesi olmuş oluyordu. Bu durum ise Anadolu'daki beyliklere ve Bizans'a karşı Osmanlı'nın saygınlığının daha da artmasına vesile olmuştur.

¹⁹ Aşıkpaşazade'de Ülüfer Hatun ve Neşri'de Lülüfer Hatun olarak geçmektedir. Aşıkpaşazade, a.g.e., s.17., Mehmet Neşri, a.g.e., s.104. Ünlü Arap seyyah İbn Battuta Sultan Orhan'ın eşi Nilüfer Hatun'u ziyaret etmiş ve onun kendisine ikramlarda bulunup yardım ettiğini belirtmiştir. İbn Battuta, *İbn Battuta Seyahatnamesi I*, Çev. A. Sait Aykut, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2004, s.430, vd.

Orhan Bey'in şehzadeligi döneminde Bizanslılarla kurulan evliliklerin devam ettiğine şahid olmaktayız. Orhan Bey, Bizans imparatoru III. Andronikos ile Fransız eşi Anna'nın kızı Asporça Hatun'la ikinci evliliğini yapmıştır. Asporça Hatun'la hangi tarihte evlendiği kesin olmamakla birlikte Nilüfer Hatun'dan sonra izdivaçlarının gerçekleştiği belirtilir. Böylece Orhan Bey, Paleolog hanedanına damad olarak Bizans'ın içişlerine müdahil olma fırsatını yakalamış ve onların iç politikalarının ana belirleyicisi unsurlarından biri haline gelmiştir.

III. Andronikos, kızı Asporça'yı Osmanlılara gelin ederek bir takım beklentiler içerisine girmişti. Henüz kuruluş aşamasında olan ancak hızla büyüyen Osmanlıların desteğini alarak Sırlara ve Bulgarlara karşı mücadelesinde onların desteğini almak istemiştir. Ancak şehzade Orhan'ın babası Osman'ın yerine tahta geçmesiyle Osmanlı ile Bizans arasındaki ilişkiler gerginleşmeye başladı. Bursa'nın ele geçirilmesi ve İznik'in muhasara edilmesi üzerine Bizans Osmanlılara savaş açmıştır. Ancak 1329'da Pelekanon'da yapılan mücadeleyi damad Orhan Bey kayınpederi III. Andronikos'a karşı kazanmıştır. Burada görüldüğü üzere yapılan siyasi evliliklerin bazen istenilen sonucu vermediğine şahid olmaktayız. Osmanlılar, Orhan Bey ile Asporça arasındaki evlilikten dolayı bir takım beklentiler içerisine girdi. Beklentilerden biri de kurulan akrabalık bağı sayesinde Rumeli'ye geçişin imkân dahiline alınmasıydı. Nitekim bu beklenti boşa çıkmadı ve ileride gerçekleşti. Ayrıca Bizans tahtına karışma amacına da yönelik bir politika takip edilmeye başlandı.

Osmanlı Devleti ile Bizans Devleti arasındaki üçüncü siyasi evlilik olayı Sultan Orhan ile İmparator VI. İoannes Kantakuzen ve eşi İmparatoriçe (Bulgaristan prensesi) İrene'nin kızları olan Theodora (Maria) arasında meydana gelmiştir. XV. yüzyılda Bizans Devletini yöneten en köklü ve nüfuzlu ailelerden biri olan Kantakuzenoslardan VI. İoannes imparatorluk mücadelesi için önce Aydınolu Gazi Umur Bey'den yardım istemişti. Gazi Umur Bey ise VI. İoannes'i Orhan Bey'e müracaat etmesi için yönlendirmiştir. Bu gelişmelerin sonucunda İmparator, Orhan Bey'den aldığı yardım sayesinde Karadeniz bölgesindeki bir çok yeri ele geçirdiği gibi bütün sahil bölgesini de rakibi küçük imparatorun annesi ve vasisi Anna de Savoie'nin elinden almıştır²⁰. Yine Osmanlı'nın gönderdiği yardımcı kuvvetlerle Edirne'yi zapt

²⁰ Bizans imparatoriçesi Anna tahtını gasp eden İoannes Kantakuzenos'a karşı 1340'ların başında Orhan'dan yardım istemişti. Ancak Orhan Gazi ile ittifak girişimi başarısızlığa uğramıştır. L. Peirce, a.g.e., s.46. Anna aynı zamanda Osman ile ittifak halinde olan

etmiştir. Bir rivayete göre de Kantakuzen, Orhan Gazi'yi kendisine bağlamak için kızını ona vermeyi vaad etmiş ve bunun karşılığında 5000 kişilik bir kuvvet almış idi²¹. Gerçekten de bütün bu yardımların karşılığı olarak 1346 yılında kızı Theodora'yı Orhan Bey'e vererek yapmış olduğu antlaşmayı mühürlemiştir.

Orhan Bey ile Theodora'nın evlenmelerinden sonra Osmanlı Devleti ile Bizans İmparatorluğu arasındaki ilişkilerin dostane devam ettiğini ve müttefik kuvvetler olarak hareket ettiklerine şahid olmaktayız. Kantakuzen, 1347'de damadı Orhan Bey'in verdiği yardımcı kuvvetler ile İstanbul'u almaya teşebbüs etmiş, Bizans'taki iç savaşa son vermiş ve Trakya ile Makedonya'daki hakimiyetini kuvvetlendirmiştir. Böylelikle, imparatorluğun Anadolu'da kalan son yerleri olan Ereğli ve Amasya Türk akınlarına karşı güvence altına alınmıştır. Bizans, böylece bu evlilikteki amaçlarından biri olan Osmanlıları güvenli bir mesafede tutmayı başarmıştır. Ayrıca Orhan Gazi'nin bir donanma ve zevcesi Theodora'yla birlikte Üsküdar'a gelerek kayınpederi ile görüştüğünü ve Sırlara karşı hareket etmek üzere Bizans ordusuna 6000 kişiden mürekkep bir kuvvet göndermeyi vaad ettiğini ve bunu da yerine getirdiğini görüyoruz²².

Kantakuzen, başı daraldıkça damadı Orhan Bey'e başvurarak zor durumundan kurtuluyordu. Nitekim 1349'da Sırbistan kralı Stefan Duşan, Selanik şehrini ele geçirmek üzere iken Kantakuzen, Orhan Bey'e müracaat ederek oğlu Süleyman Paşa'nın kumandasında 20000 kişilik bir kuvvet ve Osmanlı deniz kuvvetleri sayesinde vaziyeti kurtarabilmiştir. Yine VI. İoannes Kantakuzen'un V. İoannes Kantakuzen ile mücadelesinde de yardımcı kuvvetler göndererek onun Edirne'de muhasara altında bulunan oğlu Mateos'u kurtarmış diğer taraftan da Dimetoka'da Sırp ve Bulgarlara karşı mühim bir galibiyet elde edilmiştir. Görüldüğü gibi VI. Kantakuzen, Osmanlılarla kurmuş olduğu akrabalık bağı neticesinde bu evlilikten azami şekilde yararlanmayı bilmiştir.

Osmanlı Devleti sultanı Orhan, Bizans ile kurmuş olduğu akrabalık bağının meyvelerini toplamaya başlamıştı. Osmanlı Devleti, 1345'ten beri Bizans'taki taht ve saltanat mücadelelerine karışarak içişlerinde söz sahibi olmaya başlamış ve başa geçecek kişinin belirleyicisi olmuştur. Kantakuzen, 1353'te kendisine yapılan yardımlara mukabil Gelibolu yarımadasındaki Çimpe Kalesini akrabası olan Osmanlılara vermiştir. Osmanlı Devleti, böylece

Kantakuzenos'a karşı Anadolu Türk Beyliklerinden Saruhanoğulları ile ittifak yapmıştır. Feridun M. Emecen, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, Kitabevi Yay., İstanbul 2003, s.111, 118.

²¹ M. Tayyib Gökbilgin, "Orhan", *İslam Ansiklopedisi*, C. IX, MEB Yay., Eskişehir 1997, s.402.

²² Uzunçarşılı, a.g.e., s.136.

Rumeli'ye geçişlerde kendilerine önemli bir üs kazandığı gibi buraya yerleşmeye başlamış ve ileride kendi hesaplarına yapacakları fetihler için tecrübe kazanmışlardır.

Orhan Bey ile Theodora arasındaki evliliğin bir diğer önemli sonucu da şehzade Halil'in dünyaya gelmesidir. Halil ise ileride Bizanslılarla bir başka akrabalığın aracısı olmuş ve V. İoannes Kantakuzen ve imparatoriçe Eleni Kantakuzina'nın kızı İrene ile evlenmiştir. İrene'nin henüz 11 yaşlarında iken yapılan bu izdivaç kızın yaşından da anlaşılacağı üzere siyasi bir evlilik özelliğine haizdir. Babası V. İoannes, kurmuş olduğu bu aile bağı ile hükümdarlığı için barış dolu bir geleceği güvence altına almayı düşünmüştür. Onun beklentisi Orhan Bey'den sonra tahta damadı Halil'in geçeceği ve akrabalıktan dolayı da Osmanlıların Bizanslılarla dostça geçinerek kendi topraklarına saldırmayacağını ve böylelikle rahat bir ortamda ülkesini yöneteceğini düşünüyordu. Ancak, evliliğin üç yıl gibi kısa bir sürede sona ermesi ve tahta da Halil'in yerine ağabeyi I. Murad'ın geçmesi nedeniyle beklentilerine ulaşamamıştır.

Osmanlı Devleti'nde fetret devrinin yaşandığı dönemde Bizans ile akrabalık bağlarının kurulmasına devam edilmiştir. Yıldırım Bayezid'in oğlu şehzade Süleyman Çelebi, evlilik olayı olmadan önce Bizans imparatoru II. Manuel Paleologos ile anlaşarak rehin olarak kardeşleri Kasım, Yusuf ve Fatma'yı İstanbul'da bırakmıştı. Bu olaydan bir sene sonra 1403'te Mora despotu Theodoros ile Nerio I Acciajuoli'nin kızı Bartholomea'nın²³ evliliklerinden doğan kızlarıyla Süleyman Çelebi izdivaç yapmışlardır. Süleyman Çelebi, böylece arasının iyi olduğu imparatorla ilişkilerini daha da sağlamlaştırarak kardeşlerine karşı yaptığı taht mücadelesinde onun desteğini almayı düşünmüştür. Ancak, Süleyman Çelebi Osmanlı tahtına geçmeden 1411 yılında vefat etmiştir.

II. Murad'ın yerine tahta geçen oğlu sultan II. Mehmed zamanında Bizans'la yapılan evliliklere devam edilmiştir. II. Mehmed, 1454 yılında Edirne'de Paleologoslarla akraba olan Enez, Semadirek ve İmroz beyi I. Dorino Gattilusio'nun adı bilinmeyen bir kızıyla evlenmiştir²⁴. Bu izdivaçtan sonra

²³ Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, Çev. Fikret İşıltan, T.T.K. Yay., Ankara 1995, s.533.

²⁴ Alderson, Fatih'in bu kızdan başka I. Dorino Gattilusio'nun Maria adında bir başka kızıyla da evlendiğini belirtir. Alderson, a.g.e., s.239.

kayınpederi Fatih'e Enez bölgesini bırakmıştır. Böylece Fatih, hâkim olduğu alanların sınırını biraz daha genişletmiştir.

Bizanslılarla yapılan ikinci evlilik, Mora despotu Demetrius Paleologos ile Bulgar prensesi Zoe Asan'ın kızları olan Helen ile yapılan izdivaçtır. Fatih, 1458'de çıkmış olduğu Mora seferinden Tebai'ye dönerken Helen'i haremine göndermiştir²⁵. 1458 yılında gerçekleşen bu evlilikle²⁶ Dimitrios hızla güçlenen ve İstanbul'u da ele geçirerek Bizans Devletine son veren Fatih'e karşı kendini güvence altına almayı amaçlamış olabilir. Ancak Fatih, kayınpederinin sahip olduğu Mora bölgesini 1460'ta Osmanlı toprakları içerisine katarak onun beklentilerini boşa çıkarmıştır.

Görüldüğü üzere Osmanlılar ile Bizanslılar çağın şartlarına ve gereklerine göre hareket etmişler ve aralarında akrabalık tesis etmişlerdir. Osmanlılar, uluslar arası ve gerçek politikanın esnekliğini göze alarak bir başka Hıristiyan devlete karşı yabancı bir hanedanla ittifak yapmaktan çekinmemiştir. Osmanlılar, her iki hanedan için de ayrı ayrı gerekçeleri ve beklentileri olan bu evliliklerden istifade edebilme konusunda Bizans'a göre daha başarılı olmuşlar ve menfaatleri doğrultusunda kullanmışlardır.

Osmanlıların akrabalık kurduğu bir diğer yabancı hanedanlık Bulgarlar idi. Osmanlı Devleti ile Bulgarlar arasında yapılan ilk evlilik sultan I. Murad ile Bulgaristan kralı İvan Aleksandr ve Braide'nin kızları Mara Tamara arasında yapılan izdivaçtır. Çar Tırnova'lı Şişman'ın kız kardeşi olan ve tam tarihi belli olmayan bir zamanda²⁷ yapılan evlilikle birlikte Bulgar çarlığı Osmanlı Devleti'nin vasalı durumuna gelmiştir. Tamara Şişman'ın yaptığı bu evlilik kardeşi Şişman namına yeni bir hamiye yapılmış sadakat yemini niteliğindedir. I. Murad ise yapmış olduğu izdivaç vasıtasıyla Şişman'ı vasal statüsüne indirerek kendisine bağımlı kılmakla evliliği bir tahakküm aracı haline getirmiştir. Aynı zamanda Sultan I. Murad, kendi ordusuna asker temin ederek kuvvetlerini arttırma imkânına da ulaşmış oluyordu.

I. Murad Han'ın Bulgar Kralı Şişman'ın kız kardeşi Tamara (Maria) ile evlenmesi ise bu krallığın, tabiiyet altında tutulabilmesinin bir gereği olarak görülebilir. Zira Sultan Murad 1368'den sonra sırasıyla Bulgarlardan Aydos, Karinabad, Süzeboli, Pınarhisar ve Vize'yi zapt etmişti. Kral Şişman

²⁵ Uzunçarşılı, a.g.e., s.188-189.

²⁶ Uluçay, Fatih'in Helen'le kendisini zehirleme korkusundan dolayı evlenmediğini belirtir. Uluçay, Padişahların Kadınları, s.20.

²⁷ Öztuna 1370 yılında, Uluçay 1376 yılında, İmber 1371'den sonra olduğunu belirtir. Öztuna, a.g.e., s.107, Uluçay, Padişahların Kadınları, s.6, İmber, a.g.e., s.121.

mukavemete muvaffak olamayınca sulh yaparak vergi vermeyi kabul ederek kız kardeşini de Osmanlı hükümdarına vererek dostluğunu pekiştirmek istemişti.

İki hanedan arasında akrabalık bağının oluşmasından sonra ilişkiler bir süreliğine dostane devam etmiştir. Ancak I. Murad'ın Balkanlarda Bulgaristan aleyhine genişlemeye devam etmesi ve Osmanlıların 1387'de Anadolu'da Karaman Beyi Alaaddin Ali ile uğraşmasını fırsat bilerek Murad'ın kayını III. İoannes Şişman'ın da içinde bulunduğu Bulgar vasalları Osmanlı hükümlerinden bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Bunun üzerine ilişkiler tekrar bozulmaya başlamış ve I. Murad, vezir Çandarlı Ali Paşa'yı ve ordusunu Şişman'ın üzerine göndererek Kuzey Bulgaristan'daki Şumnu, Silistre ve Tırnova'yı ele geçirmiştir. Fakat, bu yerler Şişman'a geri verilmiş ve 1388 yılında artık kendisinin Murad'ın vasalı olduğu bir kez daha teyit ettirilmiştir.

Osmanlıların akrabalık kurduğu bir diğer yabancı hanedanlık Sırlar idi. Kosova savaşının neticesinde bağımsızlığını kaybeden Sırlarla ilk evlilik sultan I. Bayezid zamanında gerçekleşti. I. Bayezid, Anadolu'ya geçmeden evvel Rumeli işlerini düzeltmeye girişmiştir. Bu nedenle, Sırp Kralı Lazar'ın oğlu Stefan ile müzakereye girilerek harac vermek, muharebelerde bütün askerleri ile birlikte padişahın maiyetinde bulunmak ve kardeşi Maria Olivera Despina Hatun'u sultana tezvic etmek şartı ile Sırlarla bir muahede yapılmış ve Stefan sadakat yemini etmiştir²⁸.

Osmanlı Devleti'nin Sırlarla yapmış olduğu evlilikten birtakım beklentileri vardı. Böylelikle Osmanlıların şöhreti daha da yükselme fırsatı bulduğu gibi, kendilerine Rumeli'de yapacağı fetihler için de müttefik bir kuvvet bulmuş oluyorlardı. Nitekim bu evlilik 1402 Ankara savaşında Sırp askerlerinin hazır bulunmasının da garantisiydi. Sırbistan'ı ele geçirerek Sırbistan'ın kuzeyinde bulunan Macar Krallığıyla mücadele ederek bu devleti de hâkimiyeti altına almak istemiştir.

Sırlar'ın da Osmanlılarla kurmuş olduğu akrabalıktan farklı beklentileri vardı. Onlar, Çar Stefan Duşan'ın hâkimiyeti devrinde zirvesine ulaştıkları ve şimdi gerilemeye yüz tutan devletlerini Osmanlı'nın yardımıyla tekrar eski parlak günlerine ulaştırmayı hedeflemişlerdir. Bununla beraber topraklarına göz diken ve mücadele içerisinde oldukları Macarlara karşı da Osmanlıların desteğini sağlamak arzusunda idiler.

Sırbistan I. Kosova meydan muharebesinden sonra sınırlarını tehdit eden iki düşmanla karşı karşıya kalmıştı. Biri kuzeyde Macaristan krallığı diğeri de

²⁸ M. H. Yinanç, "I. Bayezid", *İslam Ansiklopedisi*, C.II, MEB Yayınları, Eskişehir 1997, s.370.

güney ile doğuda Osmanlı Devleti'ydi. Birinden destek sağlamak için ötekinin metbuluğunu kabul etmesi gerekiyordu. Bu yüzden Lazar'ın oğlu Stefan Lazareviç de Bayezid'i Macaristan kralı Sigismund yerine tercih ediyordu. Varılan antlaşmaya resmiyet kazandırmak için de kardeşi Olivera'yı²⁹ Bayezid'e vererek, Osmanlı hünkârının vasalı olmuştur ve hayatının sonuna kadar da sadık bir müttelik olarak kalmıştır. Böylece Stefan, Osmanlı sultanının yapacağı seferlere asker göndermek ve vergi vermekle mükellef olmuştur.

Sırp kızı Olivera ile ilgili belirtilmesi gereken önemli bir başka husus Osmanlı kroniklerine konu olmasıdır. Bu eserlerin çoğunda Hıristiyan kızlardan sadece Olivera ile yapılan izdivaçtan bahsedilmektedir. Osmanlı tarihçileri, Olivera'nın Bayezid'i içkiye, zevk-ü sefaya alıştırdığını bunda vezir-i azam Çandarlı Ali Paşa'nın da büyük rolü olduğunu yazarlar³⁰. Diğer Hıristiyan hanedanlarla yapılan evlilikler hakkında kaynaklar suskun kalmaktadır.

Osmanlılar ile Sırp izdivacın hâsıl olmasıyla birlikte 1390'dan 1402 yılına kadar iyi münasebetler içerisinde bulunmuşlardır. Sırp prenses Miliça ve oğlu prens Stefan Lazareviç, muhalifleri olan Sırp derebeylerinden Vuk Brankoviç'i Bayezid'in yardımları sayesinde mağlup etmişlerdir. Buna karşılık Timur'a karşı yapılan Ankara savaşında prens Stefan Osmanlı Devleti'nin vasalı olduğunu göstererek askerleriyle Bayezid'in yanında yer alarak Balkan yarımadasının kuzeyinde sadık bir vasal olduğunu göstermiştir. Hatta prens Stefan'ın bir Türk vasalı olduğu halde Kosova savaşından önceki Sırbistan'dan daha geniş bölgelere hükmettiği belirtilir³¹. Ayrıca bu evlilikle birlikte Sırp Devleti, Osmanlı'nın Balkanları fethetmeye başladıkları bir dönemde bir süre daha müstakil kalma fırsatına sahip oldu.

²⁹ Yorga eserinde bu kızın adını Maria veya Milevas olarak belirtir. Jorga, a.g.e., s.248.

³⁰ "Laz (Lazar) kim gitti vilayetine Bayazid Han: "Benümdür" dedi. Vilk oğlu dahi Bayazid Han'a elçi gönderdi mübalağa armağanlar ile ve hem tahtı kutlu olsun dedi. Ve hem anası ağzından dahi bir mektup yazdı. Ve anasının bir küçük kızkardeşi vardı hem o da Laz'ın kızıydı: Bayazid Han'a vermeğe ahdetmişlerdi. Bayazid Han'a Cariyeni al, varsun hizmetin etsün" dedi. Bayazid Han da elçi gönderdi, kızı götürdüler. Kız kim geldi, Han ile buluştu, maksut ne ise hasıl oldu. Kız kendü töresince duru geldi, hizmeti ne ise etti. Ayıttı kim kız: "Kardeşim halayıkına Semendre'yi sadaka et" dedi. Han dahi kabul etti. Güvercin'liği (Golubats) bile verdiler. Niğbolı'yı (Novobirdo) vermediler. Ve bu kavli karar üzerine mukarrer olundu. Ta Timur vartasına değin Bayazid Han sohbet esbabını Laz kızından öğrendi Ali Paşa muavenetilen", Aşıkpaşazade, *Aşıkpaşaoğlu Tarihi*, Haz. Nihal Atsız, MEB Yayınları, İstanbul 1992, s.62-63, Mehmet Neşri, *Kitâb-ı Cihan-nümâ Neşri Tarihi*, Haz. Faik Reşit Unat-Mehmet A. Köymen, C. I, Ankara 1995, s.331-333.

³¹ Olga Ziroyeviç, "İki Osmanlı Padişahı İle Evlenen İki Sırp Prensesi", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, 1968, S.II/9, s.52.

Osmanlı Devleti ile Sırp lar arasındaki ilişkiler aradaki evlilik bağının da etkisiyle bir süre iyi giderken tahta çıkan II. Murad'ın ilk yıllarında bozulduğunu görmekteyiz. Sırbistan bölgesine kimin hâkim olacağı konusu Osmanlı Devleti ile Macar krallığı arasındaki mücadelenin asıl sebebiydi. Son dönemlerini yaşayan prens Stefan ise akraba oldukları Osmanlılar yerine Macar kralı Sigismund'a bağlı olduğunu bildirmiş ve ayrıca Tuna üzerindeki Golubats (Güvercinlik) kalesini ona bırakmaya söz vermiştir. Bunun üzerine II. Murad harekete geçmiş fakat bu sırada 1427'de Stefan vefat etmiştir. Bu olayla birlikte Osmanlılar ile Macarlar arasında savaş patlak vermiş ve Sigismund Belgrad'ı ele geçirmiştir. Sigismund, bu fethi Macaristan'ın sınırlarını güvence altına almak ve Sırp Devletini korumak için yaptığını belirtmiştir³². Bunun üzerine II. Murad da misilleme olarak Golubats kalesini zapt etmiştir. Bu yüzden yeni Sırp despotu George Brankoviç iki devlet arasında sıkışıp kalmıştır.

George Brankoviç, Osmanlı Devleti ile Macar Krallığı arasındaki zor durumundan siyasi evlilik yoluyla kurtulmayı düşünmüş ve bu doğrultuda kırk beş yıl önce başvurdukları taktiğe dönerek 1435'te kızı Mara'yı Sultan II. Murad'a zevce olarak vermiştir³³. Böylelikle kendisini Osmanlı Devleti ile Macaristan'ın baskısından kurtarmayı düşünmüş ancak tarih tekerrür etmeyerek herhangi bir başarı elde edememiştir. George Brankoviç'in Osmanlıların akınlarını önlemek için yaptığı bu girişim sonuçsuz kalmıştır.

Osmanlı Devleti, Arnavutluk bölgesini ele geçirdikten sonra hâkimiyetini daha da genişleterek Sırbistan bölgesine de yaymak istemiştir. Ancak bunu ilk aşamada Sırbistan'la mücadele ederek değil izdivaç yoluyla yapmayı uygun görmüştür. II. Murad, George Brankoviç'in kızı Mara'yla evlenmiş ve babasını da vasalı yapmıştır. Bu evlilik sayesinde Sırbistan'ın ele geçirilmesi doğrultusunda önemli bir adım daha atılmış oluyordu.

Sırp Devleti, Osmanlılarla kurmuş olduğu akrabalık bağından beklediği faydayı görememiştir. Daha önce Despina'nın evliliği vasıtasıyla Osmanlılarla kurulan akrabalığın getirdiği neticelerle karşılaştırıldığında istenilen neticeyi vermediği görülmektedir. George Brankoviç'in sahip olduğu ve tek güvencesi olan "sultanın harac veren devletler Osmanlı için onları ilhak etmekten daha

³² Jorga, a.g.e., s.348.

³³ Jorga eserinde kayınpederin damadına çeyiz olarak 400.000 altın değerinde bir arazi ile 200.000 altın değerinde eşya hediye ettiğini belirtir. N. Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. I, s.349. Kenneth Meyer Setton, *The Papacy and The Levant (1204-1571)*, Volume II, The American Philosophical Society, Philadelphia 1978, s.184.

kârlıdır” inancı da boşa çıkmıştır³⁴. Nitekim, II. Murad, izdivaçtan üç yıl sonra 1438 yılında Sırbistan üzerine sefer yaparak, Sırbistan’ın kuzeyindeki Boraç şehrini, Transilvanya’ya, Bosna sınırındaki İzvornik ve Serebrenica’ya ve en önemlisi de 1439 yılında Tuna kıyısındaki Sırpların son başkenti ve savunma hattı durumunda olan Semendire’yi alarak kuzey Sırbistan’ın fethini tamamlamıştır. Görüldüğü gibi yapılan bu evlilik, Osmanlıların Sırbistan bölgesini ele geçirme düşüncesine, onların takip ettikleri siyasetin gereklerini yapmasına engel olamamıştır.

Kızını II. Murad ile evlendiren George Brankoviç, ona Osmanlılarla bağlantı kurabilmesini sağlayacak güven veren faydalı bir aracı olarak görüyordu. Nitekim, bu beklentisi de Macarlarla yapılan 1444 Edirne Segedin antlaşmasında kızının önemli bir görev ifa etmesiyle gerçekleşmiştir. Macar kralı Hunyadi Yanoş’un Sırbistan’a girmesi nedeniyle yapılan savaşta Osmanlılar İzladi Derbendinde Macarları durdurmayı başarmıştı. Ancak her iki taraf da ağır kış şartlarından dolayı Mara’nın da katılıp antlaşmanın şartlarının belirlendiği Edirne Segedin muahedesini yaparak savaşa son vermişlerdir. Buna göre Golubats, Semendire ve diğer kaleler George Brankoviç’e bırakılmıştır. Bu antlaşmanın imzalanmasında babasına bir Rum keşişi göndererek müzakerelerin devam etmesini sağlayan Mara önemli bir rol oynamıştır³⁵. Bu antlaşmanın bizi ilgilendiren asıl özelliği Osmanlı Devleti’nin Balkanlarda zor duruma düştüğü bir dönemde Mara’nın aracılığıyla barışın sağlanması ve böylece II. Murad’a toparlanma imkânı kazandırmasıdır³⁶.

Sultan II. Murad ile Mara’nın izdivaçları önemli bir özelliğe de haizdi. Bu evlilik, bir Osmanlı sultanı tarafından yapılan son hanedanlar arası evlilik olmasıyla da önemlidir. 1435 yılında yapılan bu izdivaçtan sonra hanedanlar arası evliliklere devam edildiyse de bunlar padişahın kendisi için değil, Anadolu beylikleriyle yapılan evliliklerde belirtildiği gibi şehzadeler için yapılmıştır.

4. Aristokrat Ailelerle Yapılan Evlilikler

Osmanlı Devleti’nin ilk iki yüz yıllık sürecinde yerli ve yabancı hanedanlar ile evlilikler yapılmıştı. Bununla beraber önde gelen ailelerle de

³⁴ A. D. Alderson, *Bütün Yönleriyle Osmanlı Hanedanı*, Çev. Şefaettin Severcan, İstanbul 1999, s.142.

³⁵ İnalçık, *a.g.e.*, s.8-11 vd.

³⁶ Uluçay, *Padişahların Kadınları*, s.16.

siyasi akrabalıklar kurulmuştu. Ancak XVI. yüzyıla gelindiğinde evlilikler açısından Osmanlı Devleti'nde farklı bir tablonun ortaya çıktığı görülmektedir. Yerli ve yabancı hanedanlarla yapılan evlilikler yerini cariyelerle yapılan evliliklere ve sultan kızlarının padişahın kulları olan devlet adamlarıyla evlendirilmesine bırakmıştır.

Osmanlılar, devlet yönetiminde nasıl büyük dikkat ve ihtiyat gösteriyorlarsa hanedan kadınlarının evliliklerinde de aynı durum geçerli idi. Çünkü kendileri yönetemedikleri halde gücün onlar kanalıyla dışarı akabileceği kabul ediliyordu. Bu durum ise XV. yüzyılın sonuna doğru sultan kızlarını ve torunlarını, devlet adamlarıyla evlendirme politikasının benimsenmesiyle çözümlenmiş görünmektedir.

Hanedan ata mirasının dağılıp yok olmasını ve kadınlar aracılığıyla denetimin ele geçirilmesini engelleme gereği hep mevcuttu. Bu yüzden kadınlar üzerindeki denetim ve kontrol mekanizması devamlı işlemiştir. Kadınlar üzerindeki bu denetimin sağlanması da onların hangi erkeklerle evlenmeleri gerektiği ve dışardan kimlerin damad olarak aileyle birleşmesi gerektiği konularıyla ilgili kararların alınmasıyla ilgilidir.

Osmanlı hanedanının henüz Anadolu'daki beyliklerden kız alıp vermediği bir dönemde akrabalık tesis ettiği kişilerin önde gelen ailelere mensup olduğu görülmektedir. Beyliğin kuruluş döneminde rol oynayan ve Vefaiyye halifesi olan Şeyh Edebalı de en nüfuzlu Ahi reislerinden olup Eskişehir ile Söğüt arasındaki İtburnu mevkiinde tekkesi bulunmakla beraber o havalinin en itibarlı ve sözü geçen ulularındandı. Özellikle F. Giese'nin belirttiği gibi Osmanlı Devleti'nin kuruluşu sırasında yani XIV. yüzyılın ilk yarısında Anadolu şehir ve kasabalarında mühim nüfuzları olan Ahilerin bu devletin teessüsünde önemli rolleri vardı³⁷.

Osmanlı Beyliği'nin kuruluş döneminde hükümdarlar dervişleri kendi patrimonial devlet sistemiyle bütünleştirmeye çabalamışlardır. Dervişler, hanedanın halk gözünde otorite ve egemenliğini meşrulaştıran en etkin araçlar konumundaydılar. Babaiyye/Vefaiyye halifesi olan Şeyh Edebalı'nın de Osman Gazi ve ailesine sağladığı ilahi meşruiyet hanedanın kurulmasında en önemli faktör olarak anılmıştır³⁸. Bunun halk rivayetinde aldığı folklorik ifade biçimi olan rüya hikâyesi bu ilişkinin gerçek tarihi olgu niteliğini değiştirmez.

³⁷ Fuad Köprülü, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, TTK Yay., Ankara 1999, s.13.

³⁸ Halil İnalçık, "Otman Baba ve Fatih Sultan Mehmed", *Makaleler I*, Doğu Batı Yay., Ankara 2005, s.142.

Konumuz itibariyle bizim için önemli olan husus Şeyh Edebalı'nın kızı ile Osmanlı Beyliği'nin kurucusu ve ilk hükümdarı Osman Gazi'nin yapmış oldukları izdivaçtır³⁹. Osmanlı tarihleri Osman Gazi'nin oğlu Orhan Bey'in annesinin Şeyh Edebalı'nın kızı Malhun Hatun olduğunu belirtirler⁴⁰. Osman Bey ile ahilerin namlı şeyhi Edebalı'nın kızı Malhun'un (Rabia ya da Bala Hatun) evlendikleri tarih belli olmamakla birlikte⁴¹ bu izdivacın tamamen siyasi bir kazanç elde etmek için yapıldığı aşikârdır. Hanedan bu evlilik sayesinde kutsal adamlarla bağlarını ilk defa özenle sağlamlaştırma imkânı buldu. Aynı zamanda Osman Bey için kuvvetli dini zümrelerden biri olan ahi teşkilatının en nüfuzlu kişilerinden olan Şeyh Edebalı'nın kızı ile evlenmek şüphesiz ona Anadolu'da yaşayan halk nazarında önemli bir meşruiyet kazandırmıştır. Aynı zamanda henüz yeni teşekkül etmiş olan beyliğinin büyümesinde de kendisine destek verecek bir teşkilatın yardımlarını elde etme imkânına kavuşmuş ve yapacağı işlerde kayınpederine danışarak onun nüfuzundan önemli ölçüde istifade etmiştir. Şeyh Edebalı ise damadı tarafından verilen Bilecik'in yönetimi görevini üstlenmiştir.

İlki Osmanlı'nın kuruluş döneminde yapılan ulema ile evliliklerden bir diğerine de 1396 yılında rastlamaktayız. Osmanlı sultanı I. Bayezid'in kızı Hundi Hatun ile devrin büyük din bilginlerinden Şeyh Emir Buhari Niğbolu zaferinden sonra evlenmişlerdir⁴². Bu evliliğe Yıldırım Bayezid başta karşı çıkmışsa da ileriki günlerde kızını vermeye razı olmuştur. Bu izdivaçtan Emir Buhari ile iki kızları doğmuş olmakla birlikte onlar da annelerinden önce vefat etmişlerdir.

³⁹ Şeyh Edebalı'nın kızı ile Osman Gazi'nin evlilikleri ile ilgili menkıbe şöyledir. "Osman Şeyh Edebalı'nın kızını ister, Şeyh iki sene buna muvafakat vermez. Osman bir gece Şeyh'in evinde uyurken bir rüya görür: Edebalı'nın koynundan bir ay çıkarak Osman'ın göğsüne girer. Bunun üzerine Osman'ın göbeğinden bir ağaç çıkar. Dallarının gölgesiyle bütün dünyayı örter. Edebalı, rüyayı tabir ederek Osman sülalesinin dünyaya hakim olacağını söyler ve kızını ona verir." Osmanlı sülalesine Küçük Asya'daki diğer Türk devletleri üzerinde hegemonyasını kurmak için ilahi bir meşruiyet vermek arzusu görülebilir. Köprülü, a.g.e., s.6.

⁴⁰ Aşıkpaşazade, Neşri ve Müneccimbaşı Tarihinde Malhun Hatun, Oruç Bey tarihinde ise Rabia Hatun olarak geçer. Atsız, Aşıkpaşaoğlu, s.16, 37; Mehmet Neşri, a.g.e., s.82, 83, Müneccimbaşı Ahmet Dede, *Müneccimbaşı Tarihi*, Çev. İsmail Erünsal, C. I, Tercüman Yay., Ankara 1978, s.61; Oruç Beğ, (1972), a.g.e., s.25, 28.

⁴¹ Öztuna, emin olmamakla birlikte 1289 yılını verir. Öztuna, a.g.e., s.101.

⁴² Öztuna Hundi Hatun'un Erhonda Hatun ile aynı kişi olabileceğini Erhonda Hatun'un önce Yakup Bey ile evlendiğini ikinci olarak da Emir Buhari ile evlenmiş olabileceğini belirtir. Uluçay ise Hundi Hatun ile Erhonda Hatun'un farklı kişiler olduğunu belirtmiştir. Öztuna, (1990), a.g.e., s.112, Uluçay, (1992), a.g.e., s.9-10.

XVI. yüzyıldan itibaren Anadolu'daki beyliklerin tamamen ortadan kalkması ve harem-i hümayunun iyice kurumlaşması ile beraber padişah ve şehzadelerin sadece cariyelerle evlenmesi adet haline gelmiştir. Bu durumu ilk defa bozan ise Şeyhülislam Esad Efendi'nin karşı çıkmasına rağmen kızı ile evlenen II. Osman olmuştur. II. Osman'ın reformist bir padişah olmasına paralel yapmış olduğu bu evlilik yani padişahın saray dışından, cariyeye olmayan ve hür doğmuş bir Türk kızıyla evlenmesi halk ve devlet adamları tarafından hoş karşılanmamıştır⁴³. O, bu davranışı ile padişahın sadece cariyelerle evlenme geleneğini yıkıyordu. Oysa Osmanlı İmparatorluğu gelenekçi bir devlet idi ve gelenek haline gelmiş bir durumun değişmesine iyi gözle bakılmazdı.

Osmanlı Devleti'nde hanedanlar arası evlilik artık yararlı bir politika olarak görülmeğe çıktığı zaman hanedan, kızlarına uygun eşler bulmak için kendi yönetici sınıfına dönmüştü. Ancak yine de hanedan kendi sınırları içindeki hanedanlardan uzak durmaya çalışmıştı. Evrenosoğulları, Mihailoğulları ve Turahanoğulları gibi askeri hanedanlardan ya da ulema-idareci sınıftan gelenlerden uzak durularak evlilik ittifağından kaçınıldığı görülüyor⁴⁴. Ancak bu durumun dışında birkaç istisnanın yaşandığına da şahid olmaktadır. Bunlardan biri I. Mehmed'in kızı Hafsa Hatun'un yönetici elit tabakadan Sadrazam Çandarlı İbrahim Paşa'nın oğlu Mahmud Bey ile evlendirilmesiyle yaşanmıştır.

Çandarlılar, Orhan Gazi döneminden başlayarak II. Selim'in tahta çıkışına kadar birçok ilmiye ricali ve devlet adamı yetiştirmiş bir Türk ailesidir. Ailenin reisi Halil Hayreddin Paşa⁴⁵ ilk Osmanlı sultanı Osman Gazi'nin kayınpederi Şeyh Edebalı ile akraba olup Osmanlı Beyliği'nin kuruluşunda ve büyümesinde önemli rol oynayan ahi teşkilatına mensuptu. Daha o devirde aile seçkin şahsiyetlere sahip olmakla beraber tanınmış ailelerle akrabalık tesis etmiştir⁴⁶. Nitekim Osmanlı Devleti'nde önemli bir mevki işgal eden Çandarlı

⁴³ Reşad Ekrem Koçu, II. Osman'ın saray geleneklerine aykırı olarak 600.000 altın üzerine nikâh kıyarak İstanbul âdetlerince bir düğün yaptığını belirtir. Reşad Ekrem Koçu, *Osmanlı Padişahları*, Doğan Kitapçılık Yay, İstanbul 2002, s.250.

⁴⁴ Caroline Finkel, bu uç beylerinin Osmanlı hanedanının üstünlüğüne meydan okuma cesaretini kendilerinde bulabilecek olmalarından dolayı onlarla akrabalık kurulmadığını belirtir. Caroline Finkel, *Rüyadan İmparatorluğa Osmanlı, Osmanlı İmparatorluğu'nun Öyküsü 1300-1923*, Çev. Zülal Kılıç, Timaş Yay., İstanbul 2007, s.20.

⁴⁵ Geniş bilgi için Bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Çandarlı (Cenderli) Kara Halil Hayreddin Paşa, Menşe'i-Tahsili-Kadılığı-Kazaskerliği-Vezirliği ve Kumandanlığı", *Belleten*, XXIII/91, Ankara 1959, s.457-477.

⁴⁶ Münir Aktepe, "Çandarlı", *İslam Ansiklopedisi*, C. VIII, DİA Yay., İstanbul 1993, s.210.

vezir ailesinden Çandarlızade I. İbrahim Paşa'nın küçük oğlu ve aynı zamanda vezir-i azam Çandarlı Halil Paşa'nın kardeşi olan Mahmud Çelebi ile II. Murad'ın kız kardeşi Hafsa Hatun evlenmişlerdir. Sultan II. Murad 1423 yılında Candaroğulları'ndan İbrahim Bey'in kızını aldığı zaman Çelebi Mehmed'in kızı ve kız kardeşi olan Hafsa Hatun'u⁴⁷ da Mahmud Çelebi'ye vermiştir. Mahmud Bey, o sırada Osmanlı Devleti ümerasından biriydi ve sancakbeyi olarak görev yapıyordu.

Mahmud Bey, Bolu sancakbeyliğinde bulunduğu sırada Macarlarla 1444 yılında yapılan mücadele sırasında esir düşmüştür. Daha sonra Macarlar tarafından Osmanlıların evlilikler yoluyla akraba oldukları Sırlara teslim edilmiştir. Sırp despotu George Brankoviç tarafından harp müzakereleri yapılmak üzere Edirne'ye gelen Macar temsilcilerle birlikte gönderilmiştir. Sultan II. Murad Haçlılarla Edirne-Segedin muahedesi imzaladığı sırada kabul edilen maddelerden birisi de eniştesi Mahmud Bey'in esaretten kurtulmasına mukabil verilecek fidyeye necat idi⁴⁸. II. Murad Mahmud Bey için yetmiş bin duka altın vermek suretiyle de bu sorunu çözmüş ve kardeşinin eşini esaretten kurtarmıştır.

Osmanlı Devleti'nde hanedanlar arası evliliğin nihayete ermesiyle sultan kızları, kardeşleri ya da torunları önemli devlet adamlarına eş olarak verilmeye başlamıştı. Bu uygulamanın örneklerinden birine de Osmanlı tarihinde Çandarlılarla birlikte en çok sadrazamı çıkaran Köprülü ailesiyle yapılan evliliklerde görüyoruz. Osmanlıların akrabalık kurduğu önde gelen ailelerden biri de Köprülüler idi.

Sultan IV. Mehmed'in kızı Emetullah Ümmi Küçük Sultan'la Köprülülerden Merzifonlu Kara Mustafa Paşa ilk izdivaca imza atmışlardır. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa aynı zamanda Köprülü Mehmed Paşa'nın kızı Saliha Hanım ile evlenerek damadı olmuştu. Daha sonra ise IV. Mehmed'in kızı Emetullah Ümmi Küçük Sultan'la evlenerek Osmanlı hanedanına damad olmuştur. 1675 yılında Edirne'de onu taltif için yapılan bu izdivaçtan sonra kayınpederi IV. Mehmed tarafından sadrazamlık görevine tayin olmuştur. Böylece sultan başarılı olarak addettiği Köprülüler sülalesinden bir kişiyi daha atayarak aynı zamanda onların nüfuzundan yararlanmayı düşünmüştür.

⁴⁷ Alderson ismini Hacı olarak vermiştir. Alderson, a.g.e., s.236.

⁴⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Çandarlı Vezir Ailesi*, TTK Yay., Ankara 1974, s.97, Mehmet Neşri, *Kitab-ı Cihannüma*, C. II, Haz. Faik Reşit Unat, Mehmet Altay Köymen, TTK. Yay., Ankara 1995, s.647.

Köprülüler sülalesiyle yapılan ikinci evlilik sultan II. Mustafa'nın kızı Ayşe Sultan ile Köprülüzade Fazıl Mustafa Paşa'nın oğlu Hacı-Fazıl Numan Paşa arasında meydana gelmiştir. Bu izdivacın çok önceden kararlaştırılmasına rağmen uzun bir zamandan sonra yapılması gibi bir özelliği vardır. 1703 senesinde yapılması planlanan düğün Edirne vak'asının ortaya çıkması nedeniyle ertelenmiştir⁴⁹. Düğün tarihleri kesin olmamakla birlikte 1710 olarak kabul edilir ve izdivaçları yedi yıl sürmüştür⁵⁰. İzdivaçlarından sonra kısa bir süre de olsa iki aylığına sadrazamlık yapmıştır. Son görevi olan Girit valiliği sırasında vefat etmiştir.

Köprülü vezir ailesi ile yapılan son evlilik yine II. Mustafa'nın kızlarından Safiye Sultan ile damad Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın oğlu Ali Paşa arasında yapılmıştır. Düğünleri II. Mustafa'nın tahttan indirilmesiyle gecikmeli de olsa 1710 yılında mutantan bir şekilde yapılmıştır⁵¹. Yaklaşık olarak on üç yıl süren evliliklerinden Ebu-Bekr Bey ve Zahide Sultan dünyaya gelmiştir. Zahide Hanımsultan Hacı Süleyman Paşa ile evlenmiş ve 1790 yılında vefat etmiştir. Ebu-Bekr'in akıbeti hakkında ise yeterli bilgimiz yoktur.

Osmanlı hanedanı içerisinde yapılan ve genelde sultan kızlarının veya torunlarının başarılı devlet adamlarıyla yaptıkları evliliklerdir. Devletin ilk iki yüzyılı içerisindeki evlilikleri genelde yerli ve yabancı hanedanlarla yapılan siyasi izdivaçlardan müteşekkildi. Bu süre içerisinde sultan kızları veya torunlarının devlet adamlarıyla yaptıkları evliliklerin sayısı oldukça azdı. Ancak XVI. yüzyıla doğru devlet adamlarıyla yapılan evliliklerin sayısının artmaya başladığı gözlemlenmektedir.

Osmanlıların Anadolu'da birliğini temin etmesinden sonra etrafta kızlarını verecek hanedan kalmadığından sultanları büyük devlet adamlarıyla evlendirmeye başlamışlardı. Bu evliliklerde de siyasi çıkarlar gözetilmeye ve güçlü devlet adamlarını böylece hanedana bağlamaya devam edilmiştir. Damad ünvanı vererek sevdiği devlet adamını taltif etmek padişahların sık başvurduğu

⁴⁹ Edirne olayı ile ilgili daha tafsilâtlı bilgi için Bkz. Orhan Fuad Köprülü, "Fezullah Efendi", *İslam Ansiklopedisi*, C. IV, MEB Yay., Eskişehir 1997, s.593-600.

⁵⁰ Uluçay nişanlandıklarını ancak II. Mustafa'nın tahttan indirilmesi nedeniyle düğünün gerçekleşmediğini belirtir. Uluçay, (1992), a.g.e., s.75, Tayyip Gökbilgin ise nikah ve düğün merasimlerinin 1708'de yapıldığını belirtir. M. Tayyip Gökbilgin, "Köprülüler", *İslam Ansiklopedisi*, C. VI, MEB Yay., Eskişehir 1997, s.906.

⁵¹ Bu düğün töreni hakkında daha geniş bilgi için Bkz. Çağatay Uluçay, "Fatma ve Safiye Sultanların Düğünlerine Ait Bir Araştırma", *İstanbul Enstitüsü Mecmuası*, S. 4, İstanbul 1958, s.148-152.

bir yoldu. Devlet adamları ise hanedana damad olarak nüfuzlarını arttırma imkânına sahip olmuş oluyorlardı.

II. Mehmed döneminden önce sultan kızları ile devlet adamları arasında birkaç evlilik olsa da asıl artış bu dönemle birlikte yaşanmaya başlamıştır. Çünkü Fatih'le birlikte imparatorluğun sonuna kadar sürecek yeni bir ittifaklar örüntüsü yani devletin en üst görevlilerinin Osmanlı hanedanına evlilik yoluyla bağlantısı başlamıştır. Bu uygulamanın ortaya çıkmasında Bizans ve Sırbistan devletleriyle Karaman, Germiyan, Candaroğlu gibi Anadolu beyliklerinin Osmanlı ülkesine katılması yani devletler havuzunun kurumasının etkisi vardır. Böyle olunca padişahlar ve onların aile üyeleri için uygun eş adayları azalmıştır.

II. Mehmed'in şehzadeligi döneminde yapılan sultan kızı devlet adamı evliliklerinden biri II. Murad'ın kızı Fatma Sultan ile Zağanos Mehmed Paşa arasında meydana gelmiştir. Zağanos Mehmed Paşa II. Murad'ın kızı ile evlenmek suretiyle onun damadı, kızı Hadice Hatun'u da şehzade Mehmed'e vererek onun kayınpederi olmuş ve böylelikle Osmanlı hanedanıyla çift başlı bir akrabalık kurmuştur. Fatma sultan ile evliliklerinden Ahmed Çelebi ve Hamza Bey adlarında iki oğulları olmuştur. Ahmed Çelebi Osmanlıların hizmetinde defterdarlık yapmıştır. Hamza Bey ile ilgili ise yeterli bilgimiz yoktur.

Zağanos Mehmed Paşa, 1443 yılında vezir olarak Osmanlı Devleti'nde önemli görevler ifa etmiş ve Fatih'in lalalığı görevinde bulunarak da onun yetişmesinde rol almıştır. İstanbul'un fethinde önemli görevler üstlenmiş ve fethin gerçekleşmesinde damadı Fatih'e yardımcı olmuştur. Aynı zamanda Mora isyanının bastırılmasında ve Fatih'in Trabzon Rum İmparatorluğu üzerine yaptığı seferde yer almıştır. Böylece II. Murad'ın kızını vererek kendisine damad yaptığı ve daha sonra da Fatih'in kayınpederi olan Zağanos Mehmed Paşa hanedana önemli hizmetlerde bulunmuştur. Padişah da önemli ve güçlü bir devlet adamını kendi ekibinin içerisine dahil ederek yapacağı işlerde yardımcı olacak bir görevliyi kazanıyordu.

XVI. yüzyıla geldiğimizde artık hanedanlar arası evlilikten ziyade sultan kızlarının devlet hizmetinde bulunan askeri ve mülki ricalden kişilerle izdivaçlar yaptığını görmekteyiz. Bu evliliklerden biri de II. Bayezid'in Bülbül Hatun'dan doğan kızı Hundi Sultan ile Hersekzade Ahmed Paşa arasında yapılmıştır⁵². Hersekzade Ahmed Paşa'nın Anadolu beylerbeyi iken 1484

⁵² II. Bayezid, babası II. Mehmed'in ölümünden sonra çıkan taht mücadelesinde kardeşi Cem'e karşı kendisini destekleyen Hersekzade Ahmed Paşa'yı kızıyla evlendirerek onu taltif etmiştir. C. Finkel, a.g.e., s.74.

yılında yapılan evlilik yaklaşık olarak otuz yıl sürmüştür. Hundi Sultan'ın eşi bu süre zarfında şehzadeler mücadelesinde taraf tutmasından dolayı sık sık sadrazamlıktan atılmıştır. Bu durum da Hundi Sultan'ın Bursalılarla arasının açılmasına neden olmuştur.

Yavuz Sultan Selim döneminde de sultan kızları ile devlet adamları arasındaki evliliklerin devam ettiğine şahit olmaktayız. Yavuz'un kızlarından Hatice Sultan ile ilk eşi Ağrıboz sancakbeyi İskender Paşa 1509 yılında evlenmişlerdir. Bu birliktelikten Mehmed, Süleyman, Ali, Kara Osmañah ve Nefise adlarında beş çocukları olmuştur. Kanuni 1520'de tahta çıkınca Osmañah'a kayd-ı hayat ile Mora, İnebahtı ve Teselya sancaklarını vermiş ve o da ölünceye dek buraları idare etmiştir⁵³.

Hatice Sultan ikinci evliliğini 1524'te meşhur vezir-i azam Makbul İbrahim Paşa ile yapmıştır. Düğünleri İstanbul'da İbrahim Paşa sarayında 15 gün süreyle devam etmiş ve çok mutantan bir şekilde yapılmıştır⁵⁴. Evlilikleri on iki yıl sürmekle birlikte Mehmet Şah, Hanım Sultan ve adı bilinmeyen bir kızları olmak üzere üç çocukları olmuştur.

Osmanlı tarihinde seçkin bir devlet adamı olan Makbul İbrahim Paşa özellikle Kanuni zamanında önemli vazifelerde bulunmuştu. Daha Hatice Sultan⁵⁵ ile evlenmeden önce Kanuni Manisa'da sancakbeyi iken onunla tanışma imkânına nail olarak onun nedimi olmuştu. Zamanla mesleğinde

⁵³ Öztuna, a.g.e., s.151.

⁵⁴ Uluçay, bu düğünü Osmanlı hanedanının İstanbul'da yaptırdığı ilk muhteşem düğün şeklinde tasvir etmektedir. Uluçay, Padişahların Kadınları, s.32.

⁵⁵ İbrahim Paşa'nın eşinin adı Hatice Sultan ile Muhsine Hatun arasında münakaşa konusu olmuştur. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, yayınlamış olduğu makalede Kanuni'nin veziriazamı Makbul İbrahim Paşa'nın padişah damadı olmadığını belirtmiştir. Buna gerekçe olarak da muasır tarihçilerden Celalzade, Lütfi Paşa ve Ali'nin karısının adından bahsetmemelerini, Hatice Sultan'ın kocasının İskender Paşa ve oğulları Osmañah Bey olmasını, İbrahim Paşa'nın eşine yazdığı mektuplardaki elfazın Sultanlara yazılması icap eden kelimeler olmamasını gösterir. Ayrıca İbrahim Paşa'nın eşinin adının Muhsine olduğunu gösteren bir mektup da ortaya çıkmıştır. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Kanuni Sultan Süleyman'ın Vezir-i Azamı Makbul ve Maktul İbrahim Paşa Padişah Damadı Değildi", *Belleten*, XXIX/114, Ankara 1965, s.355-361, Çağatay Uluçay ise bu duruma farklı bir bakış açısı getiriyor. Hükümdarın ve ailesinin nefretini kazanmış ve Kanuni hanedanı arasında lanetle anılan birinin eşinin sultan olduğunu yazmaya kimsenin cesaret edemediğini ve bu yüzden de gerek Celalzade'nin gerekse Lütfi Paşa'nın düğünü etraflıca anlattıkları halde gelinin adını veremediklerini belirtmiştir. Oysa Peçevi ve Münecimbaşı açık olarak İbrahim Paşa'nın padişah kızıyla evlendiğini yazarlar. Uluçay'a göre debdebeli bir düğün ancak bir sultan kızı ile yapılan düğünlerde yapılabilirdi. Diğer gerekçeleri de açıklayarak İbrahim Paşa'nın Hatice Sultan ile evlendiğini belirtmiştir. Çağatay Uluçay, "Kanuni Sultan Süleyman ve Ailesi İle İlgili Bazı Notlar ve Vesikalar", *Kanuni Armağanı*, TTK Yay., Ankara 1970, s.233-237.

yükselmiş ve Enderun'da görev yaparken 1523 yılında Kanuni tarafından vezir-i azamlık görevine atanmıştır⁵⁶. Vezir-i azamlık göreviyle beraber Rumeli Beylerbeyliğinin de bahşedilmesi İbrahim Paşa'ya muazzam bir güç sağlamıştı. Sefer-i hümayunlara katılarak da bu gücün daha da artmasını sağlamıştır. Mohaç savaşında Budapeşte'nin, 1534-1535 doğu seferinde Safevilerle yapılan mücadelede Tebriz'in ve Bağdad'ın alınmasında Kanuni'ye refakat etmiştir. Ancak artan nüfuzu ve iktidarı tekeline almaya başlaması, her istediğinin yerine getirilmesi ve onun oluru alınmadan hiçbir şeyin yapılmaması yani kendisinin bir nevi padişah gibi hareket etmesi sonunu hazırlamaya yeterli olan etkenlerden biridir.

İbrahim Paşa'nın yavaş yavaş kariyerinin sonuna gelmesinde hanedan içerisinde meydana gelen iktidarı ele geçirme kavgasının etkisi olmuştur. İbrahim Paşa'nın özellikle şehzade Mustafa ve annesi Mahidevran ile arasının iyi olduğunu yazışmalarından görebiliyoruz. Bu durum ise aralarının açık olduğu sultanın nikahlı hasekisi Hürrem Sultan'ın hoşnutsuzluğunu daha da arttırmıştı. Hürrem'in de amacı sultan öldükten sonra kendi oğullarından birini Mehmed veya Bayezid'i tahta çıkartmaktı. Bu yüzden İbrahim Paşa'ya karşı sultanı etki altına alarak onun idam edilmesinde rol oynamış olabilir. İbrahim Paşa'nın⁵⁷, kaynanası Hafsa Sultan'ın 1534 yılında ölümünden hemen sonra ilk fırsatta doğu seferinden döner dönmez 1536'da idam edilmesi de bunu doğrular niteliktedir. Çünkü Hafsa Sultan'ın kızı ve damadı ile doğal olarak yakın bağları vardı. Yani İbrahim Paşa'nın düşüşünde en büyük âmilin Hürrem Sultan olduğu görülmektedir. Hürrem de böylece Mustafa'ya yakın olan güçlü sadrazamı ortadan kaldırarak kendi oğullarından birinin tahta geçmesi için zemin hazırlamaya başlamıştır.

Yavuz'un kızı Şah Sultan ile sancakbeyi Lütfi Paşa bir başka sultan kızı ve devlet adamı evliliğine imza atmışlardır⁵⁸. Lütfi Paşa Yavuz'un Çaldıran ve

⁵⁶ Peirce, vezirliğe yükselmenin belirlenmiş bir kariyer sıralaması sonucunda oluştuğunu yani sarayın Enderun bölümünde görev yapan birinin daha sonra birun bölümüne gerçek yeniçeri ağası, miralem veya mirahur olarak görevine devam ettiğini buradan sancakbeyliğine sonra da Rumeli ve Anadolu beylerbeyliklerinin birine en sonunda da vezirlik payesini alarak dördüncü vezirlikten sadrazamlığa kadar devam eden bir hiyerarşinin olduğunu belirtmiştir. Oysa İbrahim Paşa, bu hiyerarşik sıralamaya uymamış, doğrudan Enderun'dan sadrazamlığa yükseltilmiştir. Peirce, a.g.e., s.97.

⁵⁷ İbrahim Paşa hakkında geniş bilgi için Bkz. M. Tayyib Gökbilgin, "İbrahim Paşa", *İslam Ansiklopedisi*, C. V/II, MEB Yay., s.908-915.

⁵⁸ Gökbilgin bu evlenmenin Lütfi Paşa'nın vezir-i azamlığı esnasında olduğunu yazsa da bu bilginin doğru olmaması gerekir. Çünkü, bu izdivacın 1523 yılından önce olduğu

Mısır seferlerine katılmış, görevinde zamanla yükselerek sancakbeyliğinden vezir-i azamlık mertebesine ulaşmıştır. Ancak zamanla eşiyile arası açılmış ve 1541 yılında on dokuz yıl süren izdivaçları boşanma suretiyle sona ermiş, vezir-i azamlık görevinden de azledilmiştir.

Kanuni Sultan Süleyman zamanında sultan kızlarının önde gelen devlet adamları ile izdivaçlarına devam edilmiştir. Kanuni'nin Hurrem Sultan'dan doğan kızı Mihrimah Sultan ile Diyarbakır Beylerbeyi Rüstem Paşa 1539 yılında evlenmişlerdir⁵⁹. Düğünleri Şehzade Bayezid ile Cihangir'in sünnet düğünleriyle birlikte tantanalı bir şekilde yapılmıştır. Yirmi iki yıl süren izdivaçlarından Ayşe Hümaşah ile Osman Bey doğmuştur. Ayşe Hümaşah önce sadrazam Semiz Ahmed Paşa ile daha sonra da Nişancı Feridun Paşa ile evlenmiş ve 1594 yılında kardeşi Osman Bey de 1576 yılında vefat etmiştir.

Damad Rüstem Paşa, Kanuni döneminin önemli şahsiyetlerinden biri olup hanedan içerisinde oldukça etkili olmuştur. Diyarbakır Beylerbeyi iken hanedana damad olmuş ve ilerleyen zamanda 1544 yılında vezir-i azam olarak etkisini arttırmaya başlamıştır. Bu yükselişinde ise kaynanası Hurrem Sultan'ın büyük desteğini görmüştür. Hurrem Sultan, kızı Mihrimah ve damadı Rüstem Paşa üçlü ittifakı Kanuni'nin diğer eşi Mahidevran ve oğlu Mustafa'yı tasfiye etmeye çalışmışlar ve entrikaları neticesinde 1553 yılında şehzade Mustafa'nın öldürülmesine neden olmuşlardır. Yeniçeriler çok sevdikleri⁶⁰ Mustafa'nın öldürülmesinden Hurrem ve Rüstem'i sorumlu tutmuşlar, bunun üzerine de Kanuni damadını görevinden azletmiştir. Ancak Rüstem Paşa iki yıl süren bu durumun sonucunda 1555 yılında tekrar vezir-i azamlık görevine dönmüştür. Bu gelişmede de yine Hurrem Sultan'ın etkisi olmuştur. Rüstem Paşa'nın görevden alınmasından sonra Hurrem, sultana yazarak onun için şefaatte bulunmuştur⁶¹.

bilinmektedir. Lütfi Paşa ise 1539'da vezir-i azam olmuştur. Tayyib Gökbilgin, "Lütfi Paşa", *İslam Ansiklopedisi*, C. VII, MEB Yay., Eskişehir 1997, s.99.

⁵⁹ Kanuni kızını Rüstem Paşa'ya vermek istediğinde onu sevmeyenler cüzzamlı olduğunu ileri sürmüşlerdir. Kanuni bunun üzerine hekimbaşını Diyarbakır'a göndermiş ve hekimbaşının cüzzamlı birinde bit olmayacağını ama Rüstem Paşa'da bit gördüğünü bu yüzden cüzzamlı olmadığını belirtmesi üzerine kızını ona vermiştir. Peçevi İbrahim Efendi, *Peçevi Tarihi I*, Haz. Bekir Sıtkı Baykal, Kültür Bak. Yay., Ankara 1999, s.23.

⁶⁰ Peçevi'nin deyişiyle Mustafa "şan ve unvan sahibiydi, bilgisi, serbest fikirliliği, adilliği ve cömertliği ile tüm şehzadeleri kıskandırmıyordu, askerlerin de hemen hemen hepsi onu tek vücut, tek yürek gibi seviyorlardı", Peçevi, a.g.e., s.300.

⁶¹ "Rüstem Paşa kölenizdir. Asil teveccühünüzü ondan esirgemeyin bahtı güzel sultanım. Kimsenin sözlerine kulak asmayın. Bu defalık, köleniz Mihrimah'ın başı için bırakın, benim bahtı güzel hünkârım, kendi başınız ve benim başım için de yüce sultanım" M. Çağatay

Burada üzerinde durulması gereken önemli bir husus da sultan kızı damad evliliğinden sadece sultanların değil anneleri ve hasekilerinin de büyük yarar sağlamasıdır. Bunun ilk örneğini de sultan Süleyman'ın eşi Hürrem ile Rüstem Paşa'nın ittifaklarında görmekteyiz. Böylece Hürrem şehzade Mustafa'yı ortadan kaldırtarak kendi oğullarının tahta geçmesi için bir adım öne geçmiştir.

Kanuni'den sonra tahta geçen II. Selim, kızlarını devlet adamlarıyla evlendiren bir diğer sultandır. Nurbânû Sultan'dan doğan İsmihan adlı kızını Sokullu Mehmed Paşa'ya vermiştir. Şehzade Selim ile Bayezid mücadelesinde Selim'in üstünlüğünü temin eden Sokullu'ya başarısına mükâfaten 1562 yılında nikâh edilmiştir. Ancak bu sırada iki hanımla evli bulunan Sokullu, eşlerini boşamak zorunda kalmıştır. İsmihan Sultan ile evliliklerinden İbrahim Han dünyaya gelmiştir. Damad Sokullu Mehmed Paşa Kanuni tarafından 1565 yılında vezir-i azamlık görevine getirilmiş ve II. Selim'in saltanatı boyunca ve III. Murad'ın hükümdarlığının ilk beş yılında görevine devam etmiş ve 1579 yılında suikast sonucu öldürülmüştür.

Osmanlı sultanlarından I. Ahmed hükümdarlığı süresince kızlarını devlet adamlarıyla evlendiren padişahlardan biridir. Özellikle kızlarından Ayşe Sultan'ın vezir İbşir Mustafa Paşa ile yaptığı evlilik oldukça ilginçtir. İbşir Mustafa Paşa, 1655 yılında Ayşe Sultan ile kısa süreliğine de olsa izdivaç yapmıştır. Evlenmeden önce İbşir Mustafa Paşa devrinin kötü geçmişli vezirlerinden biri olarak ün yapmıştı. Ancak Ayşe Sultan ile evlenmesinden sonra onun ısrarlarıyla belalı bir soyguncu ve eşkıya olan vezir sadrazam yapılmıştır⁶². IV. Mehmed ve Valide Turhan Sultan onu damad yapmak ve sadrazam tayin etmek stratejisini benimsediler. Bu göreve gelmesinde eşinin telkinleri etkili olsa da asıl neden onun eşkıyalıklarına ve soygunlarına son vermektir. Hanedan böylece bir paşayı damad olarak sultan ailesi içerisine dahil ederek fesadı kontrol altına almayı amaç edinmiştir. Paşa'nın İstanbul'a gelmesi ve orada karısının sarayında yaşaması gerekeceğinden yeri sabitleşecekti ve devlet onu denetim altında tutabilecekti. İstanbul'a gelişinden henüz kısa bir zaman geçmişti ki burada çıkan bir ayaklanmada öldürülmüştür. Bu evlilik aynı zamanda hoşnutsuz paşayı onurlandırma ve hükümdar hanesiyle birleştirme işlevi görmüştür.

Uluçay, *Osmanlı Sultanlarına Aşk Mektupları*, Tarih Dünyası Mecmuası Yayını, İstanbul 1950, s.43.

⁶² Uluçay, *Padişahların Kadınları*, s.51.

Sultan İbrahim döneminde özellikle küçük yaştaki sultan kızları devlet adamlarıyla evlenmeye başlamışlardır. Onlardan biri de henüz üç yaşında Silahdar Yusuf Paşa ile evlenen İbrahim'in kızı Fatma Sultandır. İlk evliliği kocasının idamı nedeniyle bir sene sürmüş ve dört yaşında musahib Fazlı Paşa'ya verilmiştir. Fazlı Paşa sultan kızı ile evliliğinden sonra kaptan-ı derya olmuştur. Ancak bu görevinde uzun kalamamış, azledilerek dış vazifelere tayin edilmiştir.

Burada bizim için önemli olan husus niçin küçük yaştaki sultan kızlarının devlet adamlarıyla erken bir dönemde evlendirilmesine ihtiyaç duyulduğudur. Sultan kızı vezir birleşmesiyle yaratılan iktidar bağları sultan kızının yaşamı süresince birden fazla evlilik yapılabilmesiyle güçleniyordu. Kendilerinden yaş itibarıyla oldukça büyük olan vezir, sadrazam ve kaptan-derya gibi devlet görevlisi eşlerinin devamlı sefer-i hümayunlarda olmaları, her an ölüm tehlikesiyle karşı karşıya kalmaları, idam ve doğal nedenlerden dolayı ölmeleri gibi durumlarda sık sık eş değiştirmek zorunda kalıyorlardı. Bu nedenle bir sultan kızının ölene kadar en az beş veya altı kez evlendiği görülüyordu⁶³

IV. Mehmed'in hükümdarlığı döneminde sultan kızlarının evliliklerine devam ettiklerini görmekteyiz. Kızlarından Hatice Sultan, 1675 yılında ikinci vezir Mustafa Paşa ile evlenmiştir. Edirne'de yapılan düğünleri yirmi gün sürmüş ve debdebeli bir şekilde yapılmıştır. Düğün esnasında Hatice Sultan'ın kardeşi Ümmi Sultan ile Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın da nikâhları kıyılmıştır. On bir yıl süren izdivaçlarından Mehmed, Hasan, Vasıf, Abdullah ve Ayşe adlarında beş çocukları olmuştur. Çocuklar hakkında yeterli bilgimiz bulunmamaktadır.

Hatice Sultan ikinci evliliğini 1691 yılında yapmış ve II. Ahmed kız kardeşini Silahdar Moralı Hasan Paşa'ya vermiştir. Hasan Paşa hanedana damad olmasının nimetlerinden faydalanmış ve 1703'te vezir-i azamlık görevine atanmıştır. Ancak, kısa süren bu görevinden sonra İzmit'e sürülmüştür. Eşi Hatice Sultan ise sultanların taşraya çıkmaları yasak olduğu halde padişah III. Ahmed'ten izin alarak kocasının yanına gitmiştir. Hasan Paşa'nın 1713'te ölümü üzerine izdivaçları sona ermiştir.

⁶³ Küçük çocukları nişanlama ya da evlendirmek sadece sultan ailesine mahsus değildi. Bu tür evlilikler XVI. yüzyıl Anadolu kayıtlarında da görülmektedir. İlber Ortaylı, "Anadolu'da XVI. Yüzyılda Evlilik İlişkileri Üzerine Bazı Gözlemler", *Osmanlı Araştırmaları*, S. I, İstanbul 1980, s.33-40.

Burada üzerinde durmamız gereken önemli konulardan biri önceki dönemlere nispeten neden XVII. yüzyılda sultan kızı damad evliliklerinde bu kadar fazla artış yaşanmıştır. Bu durumun ortaya çıkmasında en büyük amilin valide sultanların çabalarının olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Evli sultan kızları anne ve babalarının yaşadığı hareme kolay ulaşma imkânına sahiptiler ve bilgi verme, kuryelik yapma ve politik strateji belirleme görevi yapabiliyorlardı. Valide sultanlar evli kızlarının sahip oldukları bu özellikleri göz önünde bulundurarak onların yapacakları evliliklere karışıp kiminle izdivaç yapacaklarına karar veriyorlardı. Sultan kızları ile annelerinin çıkarları genelde birbirleriyle örtüşüyordu. Sultan kızlarının hedefi eşlerinin politik kariyerlerini ve buna bağlı olarak ömürlerini uzatmak, annelerinkine ise harem dışından kendilerine sadık ve politik müttefikler bulunmasını garanti altına almaktı. Bu nedenlerden dolayı sultan kızlarının evlilikleri aracılığıyla kurulan ilişki ağları büyük önem taşıyordu. Valide sultanlar bütün bunları hesaba katarak gerek sultan kızlarının gerekse de torunlarının izdivaçlarında belirleyici bir rol oynamışlardır.

Osmanlı hanedanına XVIII. ve daha sonraki dönemlerde devlet adamları damad olmaya devam etmişlerdir. Ancak bu yapılan evlilikler daha önce yapılan izdivaçlara nazaran siyasi yönden geri planda kalmıştır. Çünkü, önceki yüzyıllarda yapılan evliliklerde sultan kızlarının evlenecekleri kişiler hakkındaki kararı valide sultan ve padişah belirliyorken artık sultan kızları istedikleri kişilerle evlenmeye başlamışlardır. Evliliklerde daha titiz ve seçici olunurken bu durumun giderek kaybolduğunu görüyoruz. Tabii ki bunda güçlü valide sultanların devrinin sona ermesi de önemli bir etkidir. Bu da gösteriyor ki hanedanın siyasi menfaatlerinden önce başka istekler devreye girmeye başlamıştır.

5. Sonuç

Osmanlı Devleti'nin kurulduğu dönemde Anadolu'da birçok beyliğin ve devletin varlığını görmekteyiz. Osmanlıların onlarla mücadele etmesi ve Anadolu'da hâkimiyeti ele geçirmesi şüphesiz kolay bir iş değildi. Ancak küçük bir beylikten cihan devletine giden yolda takip ettiği politikalar o zamanın şartlarına göre oldukça mükemmeldi. Bu politikalarından biri de Anadolu'daki beyliklerle ve Rumeli'deki Hıristiyan devletlerle kurmuş olduğu sihriyet

ilişkileriydi. Özellikle evlilik olayını kendi lehine çevirme konusunda son derece başarılı olduklarını yapmış oldukları izdivaçlarla göstermişlerdir.

Her bir devletin siyasi evlilikler yoluyla elde etmek istediği amaçlar görülmektedir. Bu yola başvuran devletlerden biri olarak Osmanlı Devleti'nin de kendi menfaatleri doğrultusunda farklı beklentileri vardı. Bazı evlilikler, Anadolu ve Rumeli'de hâkimiyetini tesis etmek için müttefik kuvvetler bularak kuvvetini arttırmak, yani ittifak ilişkilerinin göstergesi diğerleri de Anadolu'nun farklı bölgelerinden gelebilecek tehlikelere karşı bertaraf edici bir özellik taşıyordu. Görüldüğü üzere de siyasi evliliklerden azami şekilde faydalanmasını bilen taraf da Osmanlı Devleti olmuştur.

Bu makale, Osmanlı hanedanının erken dönemden itibaren yapmış oldukları politik evliliklerin iç ve dış politikaya yansımaları hakkında dikkate değer bilgiler sunarak katkıda bulunmaktadır. Onların yerli ve yabancı hanedanlar ile aristokrat ailelerle yaptıkları evlilikler örnekler üzerinden anlatılmaktadır. Erken dönemde yerli ve yabancı hanedanlarla yapılan evliliklerin XVI. yüzyılla beraber şekil değiştirerek aristokrat önde gelen nüfuzlu ailelerle yapılan evliliklere dönüşümünü ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

Alderson, A. D., *Bütün Yönleriyle Osmanlı Hanedanı*, Çev. Şefaettin Severcan, Yeni Şafak Yayınları, İstanbul 1999.

Aşıkpaşazade, *Aşıkpaşaoğlu Tarihi*, Haz. Nihal Atsız, MEB Yayınları, İstanbul 1992.

Duymuş, H. H., *Antik Doğu'da Siyasi Evlilikler*, Cinius Yayınları, İstanbul 2009.

Emecen, Feridun M., *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, Kitabevi Yay., İstanbul 2003.

_____, *Fetih ve Kıyamet 1453*, İstanbul 2012.

Finkel, C., *Rüyadan İmparatorluğa Osmanlı, Osmanlı İmparatorluğu'nun Öyküsü 1300-1923*, Çev. Zülal Kılıç, Timaş Yayınları, İstanbul 2007.

Gökbilgin, T., "Lütfi Paşa", *İslam Ansiklopedisi*, C. VII, MEB Yay., Eskişehir 1997.

_____, "İbrahim Paşa", *İslam Ansiklopedisi*, C. V/II, MEB Yay., Eskişehir 1997, s.908-915.

_____, "Köprülüler", *İslam Ansiklopedisi*, C. VI, MEB Yay., Eskişehir 1997.

Heyd, Wilhelm, *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*, C.I, Çev. Enver Ziya Karal, TTK Basımevi, Ankara 2000.

Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't-Tevarih*, C. I, Haz. İsmet Parmaksızoğlu, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1999.

Imber, C., *Osmanlı İmparatorluğu 1300-1650*, Çev. Şiar Yalçın, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2006.

İbn Battuta, *İbn Battuta Seyahatnamesi I*, Çev. A. Sait Aykut, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2004.

İnalçık, H., *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar I*, 2. Baskı, TTK Yay., Ankara 1987.

_____, "Otman Baba ve Fatih Sultan Mehmed", *Makaleler I*, Doğu Batı Yay., Ankara 2005.

Jorga, N. *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Çev. Nilüfer Epeçeli, C. I-II, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2005.

Köprülü, Fuad, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, TTK Yay., Ankara 1999.

_____, “Feyzullah Efendi”, *İslam Ansiklopedisi*, C. IV, MEB Yay., Eskişehir 1997, s.593-600.

Mehmet Neşri, *Kitâb-ı Cihan-nümâ Neşri Tarihi*, Haz. Faik Reşit Unat-Mehmet A. Köymen, C. I-II, Ankara 1995.

Müneccimbaşı Ahmet Dede, *Müneccimbaşı Tarihi*, Çev. İsmail Erünsal, C. I, Tercüman Yay., Ankara 1978.

Origone, Sandra, “Marriage connections between Byzantium and the West in the age of the palaiologoi”, *Mediterranean Historical Review*, Volume 10, Issue 1-2, June 1995, pp. 226-241.

Ortaylı, İ., “Anadolu’da XVI. Yüzyılda Evlilik İlişkileri Üzerine Bazı Gözlemler”, *Osmanlı Araştırmaları*, S. I, İstanbul 1980, s. 33-40.

Ostrogorsky, Georg, *Bizans Devleti Tarihi*, Çev. Fikret İşıltan, T.T.K. Yay., Ankara 1995.

Öztuna, Y, *Devletler ve Hanedanlar Türkiye (1074-1990)*, C. II, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990.

Peçevi İbrahim Efendi, *Peçevi Tarihi I*, Haz. Bekir Sıtkı Baykal, 3. Baskı, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1999.

Peirce, L. P., *Harem-i Hümayun Osmanlı İmparatorluğu’nda Hükümlerlik ve Kadınlar*, Çev. Ayşe Berktaş, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2002.

Setton, Kenneth M., *The Papacy and The Levant (1204-1571)*, Volume II, The American Philosophical Society, Philadelphia 1978.

Söylemez, Faruk, “XVIII. Yüzyıl Başlarından XIX. Yüzyıl Ortalarına Kadar Maraş ve Çevresinde Eşkıyalık Hareketleri”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.22, 2007, s.69-85.

Tekindağ, Şehabeddin, Uzun Hasan, *İslam Ansiklopedisi*, C. XIII, MEB Yay., Eskişehir 1997, s.91-96.

Uluçay, M. Çağatay, *Osmanlı Sultanlarına Aşk Mektupları*, Tarih Dünyası Mecmuası Yayını, İstanbul 1950.

_____, “Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu?”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, C. VI, S. 9-12, 1954, s.53-90, 117-142, 185-200.

_____, “Fatma ve Safiye Sultanların Düğünlerine Ait Bir Araştırma”, *İstanbul Enstitüsü Mecmuası*, S. 4, İstanbul 1958, s.148-152.

_____, “II. Bayezid’in Ailesi”, *Tarih Dergisi*, S. 14, 1959, s.105-110.

Osmanlı Hanedan Evlilikleri Üzerine Bazı Notlar

_____, “Kanuni Sultan Süleyman ve Ailesi İle İlgili Bazı Notlar ve Vesikalar”, *Kanuni Armağanı*, TTK Yay., Ankara 1970, s.233-237.

_____, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, 3. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, “Çandarlı (Cenderli) Kara Halil Hayreddin Paşa, Menşe’i-Taahsili-Kadılığı-Kazaskerliği-Vezirliği ve Kumandanlığı”, *Belleten*, XXIII/91, Ankara 1959, s.457-477.

_____, “Kanuni Sultan Süleyman’ın Vezir-i Azamı Makbul ve Maktul İbrahim Paşa Padişah Damadı Değildi”, *Belleten*, XXIX/114, Ankara 1965, s.355-361.

_____, *Çandarlı Vezir Ailesi*, TTK Yay., Ankara 1974.

Yinanç, M. H., I. Bayezid, *İslam Ansiklopedisi*, C. II, MEB Yayınları, Eskişehir 1997.

Yinanç, Refet, *Dulkadir Beyliği*, TTK Yay., Ankara 1989.

Ziroyeviç, O., “İki Osmanlı Padişahı İle Evlenen İki Sırp Prensesi”, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, C. II, S. 9, 1968, s.52-56.